

Fire kjøbenhavnſke Rigsdage.

(1645, 1648, 1650).

af

Fr. Hammerich.

Imellem de to danſke Rigsdage 1536 og 1660, ſom, hver paa ſin Viis, fik den ſtorſte politiffe Betydning, ligger der en lang Række andre, hvis Hiſtorie for en ſtor Deel er temmelig ubekjendt og vel, paa Grund af Mangel i Kilderne, aldrig vil blive fuldſtændig oplyſt. Det maa da være os en Trøſt, at deres politiffe Betydning har været af en underordnet Art. Imidlertid findes der Undtagelser, og to af Rigsdagene, ſom afholdtes ved Overgangen fra Chriſtian den fjerdes til Frederik den tredies Regjering, høre til diſſe Undtagelser, thi paa dem ſtræber en virkelig politiff Idee, at gjøre ſig gjældende; tiilige ere de, ſaavelſom de to andre Rigsdage fra ſamme Tid, os vigtige, fordi de afſlutte de Forhold, der havde dannet ſig under Chriſtian den fjerde, og indlede de nye, der kom frem under hans Eſterfølger. Det træffer ſig derhos ſaa heldigt, at Kilderne til diſſe 4 Rigsdage, der holdtes i Aarene 1645, 1648 og 1650, ere temmelig fuldſtændig bevarede, ſaa vi kan ſaae et anſtueligt Billede af Bevægelsen paa dem. En Deel af Kilderne er enten meddeelt i Aktſtykker eller benyttet paa forſkjellige Steder, navnlig i Elanges Chriſtian den fjerde, Paus's Corſig Uſfeld, de ſyentſke Aktſtykker, Hindſholms Dagbog, Chriſten Skeels Dagbog i danſke Magafins 3die Række, endvidere i Larsens, Engelſtofts og mine Afhandlinger om Rigsdagene og Molbechs om Corſig Uſfeld, der ſamtidig forefindes i hiſtoriff Tidſkrift. En anden Deel af Kilderne, og

det en saare vigtig, ligger derimod endnu ubrugt i Arkiver og Bibliotheker. Det langebestede Diplomatarium, Tegnelserne, Registrerne og Raadsbrevene i Geheimearkivet, Land-Komisærernes Protokol paa Kongens Bibliothek, Thott folio 841, (der indeholder omtrent det Samme som folio 842 sammesteds, som Ny kongl. Saml. folio 631 og Rostgaard 4to 74, men er noiagtigere skrevet med Jørgen Kruses egen Haand), Thott 4to 1634 paa Kongens Bibliothek, Rostgaard 4to 73 paa Universitetsbibliotheket og Acta Consistorii og Kopibøgerne i Konsistoriets Arkiv levere os en Mængde nye og høist interessante Bidrag. Det er efter de saaledes omtalte Kilder at efterfølgende Fremstilling af de 4 Rigsdages Historie er udarbejdet.

Træffende er det sagt om de 4 danske Stænder i Tidsrummet 1536 til 1660, at de vare „en ubestemt Størelse“; de kunde, ligesom Generalstaterne i Frankrig, vare snart Alt, snart Intet. De senere Haandfæstninger havde ikke anvist dem nogen konstitutionel Plads i Statsbygningen, deres Stilling som Landets Repræsentation beroede paa en Sædvaneret, man vidste ikke, om de vare raadgivende eller lovgivende, og deres eneste uomtvistelige Ret var, at hævde de respektive Privilegier. De bleve uregelmæssig sammenkaldte, og Forhandlingerne paa dem førtes uden Offenlighed og fast Regel. Repræsentationssystemet var saa uudviklet, at de Valgte kun Lidet turde foretage, idetmindste i Skattesager, hvortil de ikke havde Bemyndigelse af sine Valgere. Hver Stand raad slog for sig selv og opløste sig ofte i flere underordnede Klasser, hver Stand, ja undertiden hver Valgfreds Deputerede fattede og indgav Beslutninger for sit Vedkommende; en Art Formænd (Ordførere) og Sekretærer bleve vistnok valgte af

Standen, men det kom næsten aldrig til nogen egentlig Forhandling mellem alle Stænder eller samlet Rigsdagsbeslutning, Alt var Stumper og Stykker. En nødvendig Folge af dette var, at Rigsdagen stod paa et lavt Udviklingsstrin, en Omstændighed, der for Resten i een Henseende ikke var uheldig; thi just den frelste Borgerstand og Geistlighed fra, paa en Rigsdag, hvor der, som tildeels paa Slesvigs og Holskens Landdage, stemtes per majora, at blive kvalte under Adelsens Overvægt. Rigsdagens Betydning til daglig Brug kunde ikke være synderlig stor, i det Høieste var den som en Art Supplement til Rigsraadet, denne underlige Blanding af en Landsrepræsentation og et Ministerium (Rigshofmesteren, Kantfjerne o. s. v. vare egentlige Ministre). Rigsdagen blev ogsaa gjerne kun sammenkaldt, naar Finantsernes Stilling var altfor betænkkelig, og indskrænkede sig da meest til at bevilge nye Skatter. Imidlertid er man dog gaaet meget forvidt ved at paastaae, at slet ingen almindelige Statsgjenstande, Kongevalget undtaget, bleve den forelagte¹⁾, den følgende Skildring vil tilstrækkelig oplyse dette. De Besværinger (gravamina), Stænderne indgave, navnlig med Hensyn til Krænkelser af Privilegierne, havde desuden ofte vigtige Folger. Og det, at Rigsdagen gjerne indkaldtes i Nødens Tider, gjorde, at den, som til daglig Brug betydede Lidet, ved overordenlige Leiligheder kunde, som vi have omtalt og som 1660 beviser, gjøre sig til Alt.

I Christian den fjerdes Dage begyndte Rigsdagene, der havde været tilbagetrængte under Frederik den andens aristokratiske Regjering, at faae en større Betydning. Den borgerligsindede Konge var ikke utilbøielig til, i Kampen med sine myndige Rigsraader at støtte sig til de lavere Stænder.

¹⁾ Nyt hist. Tidsskrift 4, 159.

Finantsernes sørgelige Tilstand og den offentlige Nød under hans 2 sidste Krige gjorde desuden Stændernes hyppige Sammenkaldelse til en Nødvendighed. Og Adelen, der kjendte „det Ny og Naab“, der udgik imod den, haabede, at dette skulde blive mindre, „naar Stænderne fortroligviis samtlig kunde konferere“, og androg derfor oftere paa deres Sammenkaldelse²⁾. Denne Forbittrelse hos de lavere Stænder havde nu ogsaa naaet en faretruende Hoide, medens Selskølelsen begyndte at vaagne, navnlig imellem Borgerne. Strax efter den uhykkelige tydske Krigs Ende i Aaret 1629 havde de paa en Maade tiltvunget sig tre Provindsforsamlinger for Kjøbstæderne, i Beile, Viborg og Ny, hvor en længe gjemt Forbittrelse skaffede sig Luft med Hensyn til det Aag, der var lagt baade paa dem og Bonden. Bonden i og for sig kunde jo nu Intet gjøre, til Rigsdagen blev han ikke mere indkaldt, uden naar han skulde udøve den passive Borgerpligt, at hylde en Konge. Geistligheden havde vistnok lidt saameget af Adelenes Bilkaarlighed, at den umulig kunde være gunstig stemt imod den. Dog var dens Optræden som Stand i længere Tid temmelig tilbageholdende, og det var kun Studenterne, der ved tusind Smaadrillerier imod Adelen søgte at hævne sig.³⁾ Foruden Dnset om Udsoning med de lavere Stænder, var der en anden Grund, som gjorde, at Lederne for den yngre Deel af Adelen ønskede Rigsdage. De vare nemlig ikke fornøiede med at Rigsraadet næsten ganske affjondrede sig fra dem og fatte sig saa hoit over dem, og de frygtede Indflydelsen af Kongens Svingersonner, der altid stærkere gjorde sig gjældende som Kongen ældedes. Disse Ledere, saavelsom de mere Klartsynede blandt Borgerne, saae, at Rigsraadet, der meest bestod af ældre

²⁾ Sjæll. Adels Brev 1ste Marts 1644. (Geh. Arkiv).

³⁾ Myerup hist. statistisk Skildring af Danmark og Norge 3, 2, 106 fig.,
Badens Universitets Journal 3, 20.

Mænd, ikke var Stillingen voren eller istand til med Kraft at haandhæve sin betydelige Magt. De gamle Forhold vare i fuld Oplosning, noget Nyt maatte arbeide sig frem, og under den almindelige Gjæring, dette fremkaldte, vilde den Stærkeste, enten Svigerfemnerne eller Adelen eller de borgerlige Stænder, tiidsøst gaae af med Seiren. Man vilde derfor forsøge paa, hvad der lod sig udrette, men den bedste Skueplads for saadanne Forsøg maatte en Rigsdag være.

Disse vare Stemningerne og Tilstanden, da den ulykkelige svenske Krig 1645 nærmede sig sin Slutning. I Lobet af Juni Maaned havde Kongen indkaldt Provindsmoder af Stænderne, for Smaaøerne ved en Skrivelse af 16de Juni⁴⁾, for Fyen, hvor ogsaa en Deel af den jydskke Adels opholdt sig, ved en Skrivelse af samme Dato⁵⁾, for Skaane i Malmø ved en Skrivelse af 17de Juni⁶⁾, og endelig for Sjælland i Kjøbenhavn. Alle Forsamlinger skulde erklære sig over Svenskens „ubillige Postulata“, og om Stænderne vilde Krig eller Fred. Den sjællandske Provindsforsamling forverles ofte med den senere Rigsdag⁷⁾; vi ville derfor omtale den noget udførligere, og det tillige, fordi den i og for sig havde ikke ringe Bigtighed som en Indledning til Rigsdagen. Under 16de Juni sendte Kongen et Brev omkring til de sjællandske Leensmænd: „at de, eftersom Tidens Korthed ikke tilstedede, at skrive Enshver til a parte, skulde forstændige Adelen i sit Leen“, at møde den 23de Juni i Kjøbenhavn, hvorhen tillige Borgemestrene og Raadet i hver Kjøbstad skulde stikke „tvende af deres Middel“ og Geistligheden Provsterne og een Præst af hvert

⁴⁾ Smaalandske Tegnelser Nr. 6. (Geh. Ark.)

⁵⁾ Fyenske Tegnelser Nr. 5. (Geh. Ark.)

⁶⁾ Skaanske Tegnelser Nr. 7. (Geh. Ark.)

⁷⁾ Ny danske Mag. 6, 209 kaldes den feilagtig af selve Konfistorium „Generalsændernes Møde“.

Herred, „anseendes, noget Magtpaaliggende dem her skulde blive communiceret“. ⁸⁾ Den berammede Dag kom, til hvilken ogsaa Universitetet sendte tvende Deputerede; ⁹⁾ tillige mødte sandsynligviis Biskoppen og Nogle fra Kapitlet og Sorø. Rigsraadet gav Møde og fremlagde derhos, sandsynligviis ved Kantfleren, sit „Foregivende,“ (Proposition) om Kongens Dufte, „Freden igien at erlange,“ og om de Svenskes ubillige Fordringer, hvormed en Afskrift af disse fulgte. „Derfor J, hed det til Slutning, befinde slige deres ubillige Postulata uraadeligt at indgaae og samtykke, at J da ville deliberere og gjøre noget Forslag, hvorledes Krigen kan continueres.“ Forslagene skulde gjøres skriftlig ¹⁰⁾. Alle 3 Stænder i 3 Breve af 24de Juni skjode Sagen fra sig som „Privatpersoner“ og ind under Kongens og Rigsraadets Afgjørelse, og Adelen tilføiede ikke uden Spydighed, „at de hverken af Gud eller den christelige Dyrighed til Saadant at raade havde været betroede.“ ¹¹⁾ Følgende Dag udfærdigede Adelen et nyt Brev, hvori det ogsaa hedder temmelig spydigt, „at Aarsagen til Krigen var Stænderne ubevidst, og Protester af Sjenden dette Riges Stænder ikke kunde tilskrives“. Hvis der skulde afstaaes Noget, raader man, at holde sig til Kongens Arvelande, hvis Krigen skulde fortsættes, kommer man med flere Forslag til at rejse Penge og væbne Folket. I Tilfælde af at det kom til Fred, ønsker man en almindelig Stænderforsamling, for alle

⁸⁾ Sjæll. Tegneskr Nr. 28 (G. A.), sammenlign Edvardjens Skjelskr 467.

⁹⁾ Ny d. Mag. 6, 209.

¹⁰⁾ Raadets Br. til Adelen 23de Juni (Raadsbreve Nr. 53 G. A.) do. til Borgerstabet do. (Rossgaard, 4to 73, Univ. Bibl.)

¹¹⁾ Adelen's Br. til Riges Raad 24de Juni (Raadsbreve Nr. 53 G. A.) „Kjøbstædernes Resolution“ i. Dag (Rossgaard 4to 73, Un. Bibl.), Rectors og Prof. Erklæring i. Dag (Ny d. Mag. 6, 208).

Lilsælde onster man, at Raadet vil slutte sig til Adelen og underskrive med den.¹²⁾ Paa dette Brev svarede Raadet under 27de Juni, at det begribeligviis ikke kunde forefrive Svensken, hvad han skulde sætte blandt Fredsvilkaarene; det erklærede sig derpaa over Adelen's Forslag og for en almindelig Rigsdag, om hvilkfen det havde andraget hos Kongen. Enighed mellem Stænderne, „at de kunde mene det hverandre af Hjertet,“ var saare ønskelig; man havde ogsaa lovet hinanden det forgangen Sommer, men alligevel hørtes der nok om „Skamfrifter og ubetænsomme Discurser.“ Forslaget, at Raadet skulde slutte sig sammen med Adelen, segte det at undgaae et ligefrem Svar paa,¹³⁾ thi det vilde ligesaa gjerne, som vi paa de næste Rigsdage skulle see det, havde sin overordnede Stilling, som Adelen vilde undergrave den. Adelen svarede under 30te Juni og „befalede Sagen Gud og Eder, gode Herrer“. „Vi have, hedder det, ingen Marsag givet til den optændte Krig, mens den langt førend den begyndte, befrygtet,“ og i sin Tid raadet til gode Alliancer.¹⁴⁾ Kongen havde taget Adelen's mindre gode Villie til Bevilgninger og dens Stillerier, der ogsaa sigtede just paa ham, meget unaadig op og yttrede sig derom under 3die Juli i et Brev til Rigsraadet.¹⁵⁾ „Vi maatte vel vide, hedder det heri, om de Godtsfolk af Adelen sig monne indbilde, at, naar Freden er gjort og sluttet, det da dermed skulde blive klart.“ Tropperne maae dog først have sin Sold og aftakkes, eller ogsaa gjøre de Dyrer. „De ere Mestere udi Landet, og vi, som den Ældste af det Haandværk, kan intet os med dem anderledes

¹²⁾ Adelen's Br. til R. R. 25de Juni (Raadsbreve Nr. 53 G. A.)

¹³⁾ R. R. Br. til Aden. 27de Juni (Samme Sted).

¹⁴⁾ Adelen's Br. til R. R. 30te Juni (Samme Sted).

¹⁵⁾ R. Br. til R. R. 3die Juli (Sjæll. Tegnelser Nr. 28 G. A. og R. dansk Mag. 5, 76 figde.).

end vel adskille". Han beder Rigsraadet „forstående" Adelen, at, „om de vil staae den Qventyr, som deraf kan følge, vi da for Gud i Himmelen og al Verden vil være undskyldt". Han omtaler den flette „Affection", Folket nærer mod Adelen; „kom nu Sligt til, formoder vi, det ikke vil gaae vel til". „Naar de deres Herre til deres Fædernelands Defension skal undsætte, ere de ikke ved Middel, men naar de Kronens Guds kan bekomme, er der Benge nok forhaanden." Med de nævnte Indlæg var det kjøbenhavnske Provindsmøde endt og viste altsaa, ligesom de omtrent samtidige slyenskydske, smaa-landiske og skaanske Provindsmøder, at Stænderne ikke vare for Krigens Fortsættelse, men dog overlode Alt til Regjeringens videre Bestemmelse.

Rigsdagen 1645.

(Fra 11te August til midt i September).

Disse vare Forholdene, da Tiden til Rigsdagens, af Raadet lovede Indfaldelse nærmede sig. Fjenden holdt en Deel af Landet besat, Freden var sin Afslutning nær, Finantsnøden var stor, fremmede Tropper oversvømmede Alt. Adelen søgte, at drage Raadet ned til sig eller sig op til Raadet, at faae faa megen Magt og betale faa Lidet som muligt; Kongen og Borgerstanden vare i høi Grad forbittrede paa den, Borgerstanden vilde arbejde for at faae en taaleligere Stilling; Raadet, der tildeels maatte dele det Had, der var lagt paa Adelen, vidste ikke, hvad det skulde gjøre. Rigsdagen blev udsfrevet. Vi maae dog her, idet vi give den Navn af Rigsdag, bestemme dette Navn noget næiere. Det var ikke nogen fuldstændig Rigsdag, da, som der strax skal berettes, ikkun Adelen og Raadet, men ikke Borgerstanden og Geistligheden mødte fra alle Landskaber. De bleve uidentivt holdte tilbage

af Krigsforholdene. Alligevel var Forsamlingen saa vigtig, de kongelige Propositioner saa omfattende og dens Beslutninger saa gjennemgribende for hele Riget, til hvilket de bleve udstrakte, at vi nødes til at give den Navn af en Rigsdag, hvad den ogsaa var, ifølge sit hele Anlæg.

Under 19de Juli¹⁶⁾ tilskrev Kongen Leensmændene paa Fyen, Sjælland og Smaaøerne, at de, da han ikke kunde erfare Folkets Mening, „uden Fuldmægtiges Udgjorelse af hver Provinds“, skulde samle Adelen fra Fyen i Odense den 30te Juli, fra Sjælland i Ringsted og fra Smaaøerne i Maribo, til at „udgjøre Fuldmægtige“. I en Efterskrift beordres de til ligeledes at lade Geistligheden vælge een Provst og een Præst af Herredet, og Kjøbstædovrighederne hver „2 af deres Middel.“ Samme Dag tilskrev Kongen de jydsk Komissærer, at samle Jyllands Adels, der meest opholdt sig i Fyen, og lade den ligeledes træffe sine Valg.¹⁷⁾ Under 27de Juli¹⁸⁾ udgif den samme Ordre til den skaanske og hallandske Adels, der skulde samles i Kjøbenhavn og der vælge sine Fuldmægtige. Til Universitetet sendtes Indkaldelsesbrevet først om Aftenen den 10de August; Indkaldelser til Biskopperne, Kapitlerne og Sorø Akademi¹⁹⁾ mangle, dog ere de vist udfærdigede. De saaledes valgte „Fuldmægtige“ skulde med sine Fuldmagter indfinde sig i Kjøbenhavn den 10de August og høre Propositionerne, om man skulde fortsætte Krigen, eller, hvis det kom til Fred, da om, hvorledes Soldaterne bedst kunde aftaffes

¹⁶⁾ Sjæll. Tegneser Nr. 28 (G. A.)

¹⁷⁾ Jydsk Teg. Nr. 11 (G. A.)

¹⁸⁾ Skaanske Teg. Nr. 7 (G. A.)

¹⁹⁾ Sjællands Biskop mødte. (Acta Cons. Nr. 7 under 11te August, Konj. Arkiv). Om Kapitlerne mødte, kunde synes tvivlsomt, da Kongen under 18de September „besøger“ dem om Skat, udenat omtale nogen Bevilling (Sjæll. Teg. Nr. 28).

„og vort Fædreland igjen bringes paa Gode og i nogen god Posture.“

Balgmøderne vare endte, paa den berammede Dag vare de Indfaldte samlede i Kjøbenhavn, dog mødte den sjællandske og jydsk Adels i Masse, fordi den endnu ikke havde „udgjort Fuldmægtige“. Medens Fredsunderhandlingerne i Bromsebro vare sin Afslutning nær, aabnedes Rigsdagen den 11te August; om der er blevet udblæst Herredag, vide vi ikke. Det var ved andre Leiligheder Skik baade her og i Sverige, og er det jo endnu den Dag idag i Kjøbenhavn, men maaskee Udblæsningen meest foretoges med Hensyn til Retsagerne, som skulde afgjøres. Stænderne gave Møde paa Slottet, hver Stand rimeligviis for sig, Rigsraadet var tilstede. Kongens Brev af 11te August, skrevet af ham selv, blev fremlagt, saalydende: „Efterdi imellem os og vores Naboer, efter den Allerhøiestes Velbehag, Freden synes at være sluttet, da skal Rigens Raad med Adelen og de andre Stænder, som hid kaldet ere, os lade forstaae deres underdanigste Mening og Betænkende, hvorledes man, efter denne Tids Beskaffenhed, kan sættes i saadan Posture: 1) At vi kan have at leve af. 2) At Regjeringen kan føres, Gud i Himmelen til Ære og Lov og den menige Mand til Trøst og Gode. 3) At Landsens Defension saaledes i Fredstid kan anstilles, at man med Gud i Himmelenes naadig Bistand tillands og vands kan have Ære, Tjeneste og Sikkerhed af; hvortil ærlige og fornemme Officerer tillands og vands, som forstaae det, de give sig ud for, udkræves. Og efterdi Gjælden vil for Alting betales, og det er bekjendt, at vi strax i Begyndelsen af den svenske Krig blev af med vores Formue i Fyrstendømmerne, saavel som i Jylland og Skaane, og dog satte til hos Kronen, over dette Forrige, en anseelig Summa Penge, hvoraf Designation herhos findes, og dertil ladet formynte alt det Sølv og Guld, som løst og fast

forhaanden var, da forsee vi os naadigst til Rigens Raad og de andre Godtsfolk, som forskrevne ere, at vi, for Andre, som Kronen i denne Tid forstrakt haver, bliver betalt. Befalendes Eder samtlig og sær i den Allerhøiestes Bestjermelse.“²⁰⁾ Bilaget angaaende Kongens Forstrækning, to Protokoller, som endnu gjemmes blandt Geheimearkivets „Raadsbreve“, vise denne Forstrækning fra 1620 til 1645 beregnet til omtrent 3,393,940 Rdlr., en overordenlig stor Sum, efter hine Tiders Vilkaar.²¹⁾ Kongen havde ved sit Brev anvist Stænderne den meest udstrakte Virkefreds; de skulde gjøre de største Bevillinger for at ordne Finantserne og betale Gjælden, de skulde endvidere ordne Defensionen, ja, paa en vis Maade, hele Regjeringen. Men der var noget Formløst og Svævende i disse Forslag, som kunde gjøre Behandlingen af dem vanskelig nok. Af denne Grund, men vistnok især fordi man frygtede, at Stænderne skulde blande sig i altfor Meget, skyndte Rigsraadet sig med at fremlægge et mere ordnet og begrændset „Foregivende“ (Proposition). Dette skete i det samme Møde og skriftlig ved et Indlæg til hver Stand for sig; om Kantfleren, Herr Christen Thommesen Schested, tillige som Raadets Ordfører har holdt en mundlig Tale, hvad han ellers pleiede van, kan vi ikke afgjøre. Af Propositionerne fra Raadet have vi kun dem til Adelen og Borgerstædet og nogle løse Efterretninger om den til Geistligheden. De to bevarede Propositioner stemme overeens i det Væsentlige. Den til Adelen begynder med en Talsigelse, fordi man var medt, og forklarer dernæst, „hvorledes Hans Majestæt, skjøndt Marsagen til Sammenfaldelsen nogenledes var at fornemme af hans Missive, havde befalet, end ydermere at lade Eder forstaae

²⁰⁾ K. Br. i Rigsraadets Protokoll (Thott. fol. 841 K. Bibl.), sammenlign Rørups Christian den Ate, 138.

²¹⁾ Raadsbreve Nr. 54 (G. A.)

hans naadigste Villie og Begjering, og udi hvad Stand Fredstractaterne nu verserer." Først skulde den Deel af Adelen, der ikke endnu havde valgt Fuldmægtige, „efter lovlig Brug“, foretage disse Valg, „da saadant et høit anliggende Bærf ved Mange ikke frugtbarlig kan in tali passu fulddrives.“ Der udtaltes det Haab, at Provindserne ikke vilde „separere sig fra hverandre“. Dernæst underrettes Standen om, at Freden er næsten afsluttet. Selgelig maa der bevilges Penge til Soldateskens Aftakelse, „at ei Landene derover ruineres“. Endelig bør man, „grundelig at overveie og betænke, paa hvad Maneer vores kjære fælleds Fædreland igjen kan bringes paa Fode og sættes i Positur“ mod en mulig Fiende.²²⁾ Propositionen til Borgerstabet er, med Undtagelse af Ordren til at vælge Fuldmægtige, der dog maaskee er givet mundlig, næsten eenslydende med den til Adelen.²³⁾ Universitetet, eller, som det gjerne kaldtes, de Hoilærde, der havde ladet møde ved 4 Professore, fik de samme Punkter forelagte og tillige Ordre som Adelen, „at gjøre et Udskud, som med de andre Stænders Udskud kan møde til videre Propositions Hørelse.“²⁴⁾ Geistligheden i det Hele har sikkert faaet samme Proposition, og hermed vare saa Aabningsmøderne forbi.

Udskudsvalgene forestod, hvor de ikke allerede vare foretagne og de Valgte ved denne Leilighed havde faaet sin Instrux af Bælgerne. Den sjællandske Adelsvalgte endnu samme Dag 2 Mænd, dog med Forbehold, at Enhver af Bælgerne skulde give sit særegne Samtykke til Bevilgningerne, et Forbehold, hvorover Kongen blev vred.²⁵⁾ Den jydsk Adels-

²²⁾ R. N. Proposition til Adelen (Raadsbrev Nr. 53. G. A. og Thott. fol. 841. R. Bibl.)

²³⁾ Hofgaard 4to 73. (Un. Bibl.)

²⁴⁾ Acta Consistorii Nr. 7. (Konst. Arkiv.)

²⁵⁾ Raadsbrev Nr. 53 (G. A.).

hvoraf henimod 30 vare mødte, en Deel med Fuldmagter fra Udeblivende, traf den 12te August Valg paa 6 Fuldmægtige; desuden bevilgede den samtlig en halv Sletdaler af hver Tonde Hartkorn til at betale og afstafte Soldaterne med; fordreder der yderligere Bevilgninger, maatte de Fuldmægtige „have udi god Agt Jyllands onde Tilstand og ikke videre udlove, end man kan afstedkomme“.²⁶⁾ Saaledes var Adelsens Udskud valgt og bestod af noget over 20, der den 12te August holdt et Møde, hvori de gjorde den „Afsked“, at „Enhver maa libere tale, og hvis i saa Maade talt bliver, skal holdes hemmelig af os Alle“²⁷⁾, en Aftale, som under de mislige Forhold kunde være forsigtig nok. Universitetet valgte et Udskud af 3,²⁸⁾ og maaffee har Geistligheden og Borgerfabet, hvad vi dog ikke udtryffeligg vide, ogsaa foretaget sine Udskudsvalg. Hvis dette er skeet, vil saaledes det engere Udvalg af alle 3 Stænder, der skulde træde i deres Sted, have bestaaet af omtrent 70 Medlemmer. Men, som sagt, om det er skeet, er tvivlsomt; de Stænderdeputerede af de lavere Stænder vare jo i og for sig et Udskud. Antallet af de Deputerede, der paa de forskjellige Rigsdage var saare forskjelligt, saaledes at samme Valgdistrikt snart valgte færre, snart flere, var i det Hele uden stor Indflydelse paa en Sags Gang. Idetmindste i Bevilgninger gjaldt de Deputeredes Botum kun for vedkommende Distrikt, der gjerne i Forveien passede, at have bundet dem ved Løfter. Parlamentariske Kampe og Beslutninger, hvori Fleertallet gjorde et Udslag, kjendte hiin Tid saagodtsom ikke; Alt var i sin Barndom. Lederne for Adelen kjende vi saa temmelig; det maa have været dem, der traadte frem som Ordførere, valgtes til Landkommissærer og tilsidst kom ind i

²⁶⁾ Thott. fol. 841. (R. Bibl.).

²⁷⁾ Samme Sted.

²⁸⁾ Acta Cons. Nr. 7.

Rigsraadet. Blandt dem ville vi fremhæve: Erik Juul, Henrik Rammel, Nogens Høeg og især Jochum Gersdorf og Christen Skeel, to fædrelandssindede og kraftige Mænd, der siden kom til at indtage de høieste Poster i Riget. Lederne for Borgerstabet synes at have været de kjøbenhavnske Borgemeistere, Hans Nickelsen Lund og Hans Ransen, tilligemed Borgemeisteren i Kjøge, Cnevold Rasmussen, en Broder til Biskop Brochmand. Dog er dette kun en Gissning, grundet paa deres Optraeden ved de foregaaende Provindsmoder og den næste Rigsdag, thi i alle vore Kilder mangle Borgerstabets Breve sine Underskrifter.

Efter Udsudsvalgene samledes disse Udsud, der sandsynligviis havde valgt sig Ordførere, enhver Stand for sig selv, Adelen rimeligviis paa Slottet, Geistligheden i Fruekirkes Konventhuus og Borgerstabet i det islandske Kompagnis Huus; idetmindste træffe vi dem ved disse Tider samlede i de nævnte Lokaler. Fuldmagterne indleveredes i Kanselliet. Stænderne gjorde vel af og til, som siden noiere skal blive omtalt, en Aftale, eller førte en Strid ved Hjælp af Udsendinge og Skrivelser fra den ene Stand til den anden og udøvede en vis Indflydelse paa hverandres Beslutninger, men til noget Plenum eller nogen samlet Forhandling er der intet Spor. Da hver Stand gjerne saae Rigsraadets Magt indskrænket, fandt man det selgelig ikke rigtigt, at holde sig til dets Proposition, naar Kongens, der anviste en langt større Virkefreds, ogsaa var fremlagt paa Bordet. Man opfattede Kongens Proposition, idetmindste gjorde Adelen og Borgerstabet det, under tre Hovedpunkter: 1) Bevilgning til Soldaternes Aftakelse og Forsvarsvæsenet. 2) Forslag til at ordne Forsvarsvæsenet. 3) Forslag til at ophjælpe saavel enhver Stand, som Landet i det Hele, og til at ordne Regjeringen bedre. Det sidste Punkt havde Rigsraadet, som forhen antydet, vidst

at omgaae med betydningsfuld Taushed, ifald det ikke, hvad dog er lidet rimeligt, ligger skjult i Udtrykket „bringe paa Fode“; men man kunde naturligviis ikke formene Stænderne i at behandle det og behandle det som det Vigtigste. Raadet havde ogsaa forbigaaet Kongens Fordring om Gjældens Afbetaling og en Tilbagebetaling af hans Forstrækning, og heri handlede Stænderne ligesom det havde handlet.

Adelsudskuddet maa oftere have holdt Møder, maaskee daglig. Vi kjende 2 Indlæg fra det til Rigsraadet, daterede fra 15de og 25de August, men vi vide af Borgerstads Indlæg, at det idetmindste ogsaa den 18de og 20de har holdt Møder og fattet Beslutninger.²⁹⁾ Med Hensyn til Forslagets første Punkt, Bevilgningerne til Soldateskens Afstækkelse m. m., erklærede man sig villig til for Volland og Thyen at erlægge een Sletdaler for hver Tonde Hartkorn i Korn eller Penge og 2 pCt. af Renten. De Tilstedeværende for Sjælland lovede for deres Person det Samme, men de savnede, som ovenfor anført, Fuldmagt dertil fra de Ikketilstedeværende.³⁰⁾ Som en Folge heraf lod Kongen den 4de September de Adelige, der havde givet en „limiteret“ Fuldmagt, indkalde til Kjøbenhavn den 11te September, hvor det skulde foreholdes dem, „at deres Fremgangsmaade os meget uformodentlig forekommer i denne farlige Tid,“ og de skulde opfordres til, „ikke at separere sig længere fra Andre“. ³¹⁾ Rimeligviis ere de Indstævnedes gaaet ind paa Kongens Fordringer. For Jyllands Vedkommende bevilgede Adelen den ovenanførte halve Sletdaler for Tonde Hartkorn og desuden 2 pCt. af Renten og udtalte sin

²⁹⁾ Borgerstads Svar paa nogle af Adelsens Forslag, udateret. (Kostgaard 4to 73. Un. Bibl. aftrykt som Bilag 2).

³⁰⁾ Adelsens Deputeredes Forslag 25de Aug. (Raadsbreve Nr. 53 og Thott. fol. 841).

³¹⁾ K. Br. 4de Sept. (Sjæll. Teg. Nr. 28).

Formodning, „at de andre Stænder udi Jylland, naar de derom anmodet blive, sig og iligemaade, deres Fædreneland tilhjælp, dertil bekvemme.“ For Skaanes Vedkommende, hvilket Landskab havde lidt saameget, udtalte man den „underdanigste og venligste Formodning, at det for den Landehjælp til Soldaternes Aftakelse maatte forskaanes“; i andre Ting vilde det bære sin Byrde „som et Lem til Riget“. Det samtlige Udsud lovede dernæst, at forstærke Rostjenesken med 1 Mand og Hest af hver 400 Tønder Hartkorn, at lægge aarlig 6 Skilling for hver Tønde Hartkorn i „Landlisten“ under Landkommisærernes Opsigt og tage Deel med i Fæstningsarbejderne. Da man havde gjort saa store Bevilgninger, „var man venlig begierendes“, at Regjeringen vilde paaskynde Soldaternes Aftakelse, og at Kongen strax vilde forstrække det Fornødne hertil, idet han kunde faae en Sum Penge ved at gjøre Afford med Hamborgerne om Tolden i Glückstad. Med Hensyn til det andet Punkt, Forsvarsvæsenets Ordning, foreskom flere Forslag. Rostjenesken skulde, som anført, forstærkes, Udskrivningen af Bondesoldater forandres til et Skattepaalæg paa Bonden, der skaffede Midler til at holde en staaende Hær, medens Bonden dog skulde vedblive at stille Mænd, som kunde exerceres og tjene til Landeværn, endelig burde Fæstninger anlægges i Jylland. „Correspondenz, Enighed og inderligt Forbund med vores angrændsende Naboer paa alle Sider“ og Traktater i den Anledning bleve særlig tilraadede.³²⁾ Det tredje Punkt, Forslagene til Landets Opkomst og Regjeringens bedre Ordning, havde man valgt, at behandle først, nemlig under 15de August, og gjøre det gunstige Svar derpaa, som ogsaa tildeels indløb i et Kongebrev af 17de, til udtryffeligg Betingelse

³²⁾ Om alle disse Punkter, see ovennævnte, Adelens Deputeredes Forslag 25de Aug.

for at gaae over til sine Bevilgninger. Forslagene gif hverken ud paa Mere eller Mindre, end at skaffe Adelen i det Hele en forstærket Indflydelse paa Regjeringen. Adelen i hvert Landskab skulde, efter aflagt Ed, „per vota“ udvælge Landkommissærer, 4 for Jylland, 3 for Skaane og Bleking, 2 for Sjælland, 2 for Fyen og 1 for Smaaløndene, tilsammen 12, som skulde edfæstes og føre Opsyn med Krigsvæsenet og strække sin Magt endnu videre selv over de borgerlige Forhold. Rigsraadets Medlemstal skulde, „efter høilovlige, fremfarne Kongers Wiis“, bestemmes til 22; ved indtrædende Vacance skulde vedkommende Landskabs Rigsraad, Landkommissærer og Adelsindstille 3, hvoraf Kongen saa skulde vælge den Ene. Man folte, at man gif vidt ved disse Forslag, der paa en Maade indleveredes i alle Stænders Navn; derfor talte man saa meget om „god Correspondenz og fortrolig Enighed“ og at alle Forslag trængte efter „Rigets Velstand og Stændernes Fortrolighed“. ³³⁾

Hvad Geistligheden i det Hele er fremkommet med, er os mere ubekendt. Vi veed, at det fynske og rimeligviis ogsaa det sjællandske Præsteskab bevilgede 20 Daler for hver Præst ³⁴⁾, og at Universitetets Bevilgning, „enddog det efter Fundatsen burde fri at være“, var eenslydende med den jydsk Adels; det hele Præsteskab har vel bevilget som det fynske, maaskee ogsaa givet Udset til en Kobberskat. „Hvis Posturen belanger, saaledes lod Universitetets Erklæring under 21de August, ville vi have hans Kongelig Majestæt, vor allernaadigste Herre, samt høivise Rigens Raad den Helligaands Oplysning af ganske Hjerter tilønsket, til at finde paa de bedste

³³⁾ Adelsens Deputeredes Forslag om Landkommissærer 15de Aug. (Raadsbreve Nr. 53 og Thott. fol. 841).

³⁴⁾ R. Br. til Fyens Bispe 4de September, do. til Sjællands Bispe 5. Dato. (Fynske Teg. Nr. 6. Sjæll. Teg. Nr. 28).

Middel".³⁵⁾ Af denne „Resolution“, fik Adelen, paa Begjering rimeligviis gjennem Udsendte, en Afskrift, ligesom den til Gjengjæld fremsendte en Afskrift af sine Resolutioner.³⁶⁾ Næppe har Præstefabet indladt sig videre paa Forslag til „Posturen“ og Landets Opkomst, end Universitetet gjorde det.

Borgerstanden maa have holdt temmelig hyppige Møder, vi kjende to Indlæg fra den af 19de og 21de August³⁷⁾ og endnu et tredje, der vel maa have været affattet lidt senere. Dens Bevilgninger bestode meest i rede Penge, af hvilke Kjøbenhavn først foreløbig den 19de udlovede 3000 Rdlr., Odense 1144, Helsingør 800, o. s. v.³⁸⁾ Efter derpaa den 21de at have indgivet sine Forslag til Kjøbstædernes Opkomst og rimeligviis, ligesom Adelen, underhaanden forsikret sig om en gunstig Afgjørelse af de vigtigste Punkter, efter desuden at være purret af Adelen, blev man rundeligere i sine Bevilgninger. Man tilbød, at fordobble Landeværnsrytteriet, at bidrage til Hærens Underhold i samme Forhold som Adelen, idet 50 Rigsdaler skulde regnes lige med een Tønde Hartkorn, at lægge ligesaa meget som Adelen i „Landkisten“ og deeltage som den i Fæstningsarbejderne. Om Bevilgningerne hedder det med Grund, „at de beløbe sig til en større Summa, end nogen af de andre Stænder gjort have.“ Dog vare de alle knyttede til visse Betingelser; først skulde Tropperne astantes inden 3 Uger, eller der affortes i den dertil bevilgede Sum, dernæst skulde

³⁵⁾ Professorernes „Resolution“ 21de Aug. (Konfist. Kopibog 1632—46 i Konfist. Arkiv).

³⁶⁾ Acta Cons. Nr. 7 under 21de Aug. (Konfist. Arkiv).

³⁷⁾ Vi følge i Opgivelsen af dette sidste Datum af Borgerfabet's Hovedbrev Afskriften i Rossgaard 4to 73, fremser den i Geh. Arkivet, som angiver 19de April. En anden Forskjel mellem disse to Kilder er, at i Geh. Ark. Forslaget om Defension og Privilegier findes i eet Brev, hos Rossgaard afdeelt i 2 Breve.

³⁸⁾ Borgerfabet's Brev 19de Aug. (Rossg. 4to 73).

Stæderne forsaaes for Indkvartering, „hvorved de flet opædes og ødelægges“, eller, hvis den var uundgaaelig nødvendig, skulde Bønderne da dele Byrden med dem, og endelig „skulde een af Borgerstanden have Laas og Forvaring til Landkisten, som de andre Stænder, og vide, hvortil det bliver anvendt“; Kjøbstæderne i Byen gjorde desuden endnu een Betingelse til.³⁹⁾ Forslaget til Defensionen var vel skrevet, det gik, ligesom et tidligere Forslag fra Borgerfabet af 1627⁴⁰⁾, ud paa at anbefale en Almecnevæbning, hvis høiere Officereer skulde lønnes med Leen, de lavere deels med en Kronens Gaard, deels med Penge og med Tilladelse til i Stæderne at drive borgerlig Næring uden Skat og Tynge. Mandfabet skulde exerceres sognesviis efter Kirketjenesten og aarlig mønstres. Et passende Udvalg, underholdt af Bønder og Borgere, skulde danne en altid til Udrykning færdig Hær. For Fæstninger maatte der sørges, til Munition og Skyt kunde alle Stænder i Forening bevilge en Kobberskat og henlægge en Hjælp. Tønen i hele Indlægget er som det sommer sig Mænd. „Det er bedre, hedder det, at møde Hjenden udi Marken eller udi hans egne Lande at føre Krigen, end lade Folkene ligge udi Garnison, Landet til Ødelæggelse; betragtendes, at Enhver for Hustru og Børn og Landsens Frihed imod Landsens Hjender troligen med de Fremmede sig skulde lade befinde.“ Ogsaa Betænkningen over det tredie Punkt, Landets Opkomst, er i al sin Bestæthed mærkelig nok. Kjøbstæderne ønske en Kommission nedsat af Mænd, som forstaae sig baade paa Handelen og Søforsvaret, til at ophjælpe begge, de ønske, at de Kjøbstæder, som havde mistet gamle Friheder, maatte faae dem igjen, at Skatten i Byerne, „af hvilke de fleste staae Halvparten øde“,

³⁹⁾ Samme Sted og det indaterede Svar paa Adelsens Forslag. (Nofig. 4to 73, see Bilag 2).

⁴⁰⁾ Fjere Breve i Geh. Arkiv.

maatte undergaae en Lettelse og Reform, at Kjøbstædernes Guldmægtige, som i gamle Dage, provindsviis aarlig maatte komme sammen og raadflaae om fælleds Lary, endelig „at Forbud paa Korn og andre Varer maatte løsgives“. Paa disse Forslag forventes „hans Kongelig Majestæts naadigste og milde Gjensvar“. ⁴¹⁾ Og de gif sandelig ikke synderlig vidt, de beffestigede sig slet ikke, som Adelens, med Regjeringens bedre Ordning; thi Borgerstanden vovede endnu ikke, at optræde med Kraft.

Men Forslagene vare blevne til under en Kamp med Adelen, hvoraf de paa mange Steder bære Sporene. Adelen har vel, som den nu gjorde ved Universitetet og paa næste Rigsdag ved Stæderne, bedet om Borgerstædets Resolutioner og til Gjengjæld indsendt sine; den begjerede under 20de August Oplysning om, hvad Borgerstædet tilbød „imod“ dens Tilbud om forholdet Rostjeneste o. s. v.; endelig fortalte Rygtet om dens Forslag til Landkommisærere og Rigsraadsvalg, der skulde være indgivene i alle Stænders Navn. Mod dens Berettigelse til et saadant Skridt blev der først nedlagt Protest paa Kjøbstædernes Vegne, skiondt Borgerstædet selv tillod sig en lignende ubefoiet Frihed, da det i alle Stænders Navn tilbød en Skobberskat. Dernæst hedder det i Svaret til Adelen: „Vi tvivle ingenlunde, at de gode, velbyrdige Mænd, Adelen, jo christelig betragte, at den ganske Krigsarmada til alle Stændernes Defension jo haver været antaget og underholdet, og de gode Mænd, baade ved deres eget Arvegods og Forseninger, have mesten det ganske Land inde og deraf nyde den bedste og stærste Intrade (dog de gode Herrer, Danmarks høivise Raad, umeent, som noksom meriterer for deres store Umage og Besværing, hvis de deraf nyder og bekommer).“ Paa

⁴¹⁾ See Bilag 1.

Grund af dette foreslaaes, „at Adelen participerer pro quota“, der haabes, at Kongen vil have „et christeligt Indseende dermed“. Thi deraf kommer det, hedder det videre, at Landet undergaaer, at de, der bedst og størst Formue have, synes paa den Svage og moren Forarmede mestendeel at ville indvende.“ Endnu flere bittere Sandheder følge, f. Ex. med Hensyn til Adelen's forhoiede Kostjeneste, „at der derved Intet afgaaer den, men henlægges paa den fattige Bonde“. ⁴²⁾ Tønnen i det Hele minder om Borgerstabsmoderne 1629 i Beile, Viborg og Ny og deres heftige Indlæg; Drufterne fulgte Jyllands Exempel. Forøvrigt vil man let bemærke, at det er Lighedsprincipet, der, ligesom 1660, kommer i Bevægelse, thi man solte med Harme det Ubillige i Skattebyrdens Fordeling. Det kunde være interessant at vide, hvo der var Sekretærer hos de forskjellige Stænder, dog herom tie vore Kilder ganske.

Stændernes Indlæg indsendtes til Rigsraadet og foreslagdes derpaa for Kongen, som tilligemed det var gennemtrængt af den Overbeviisning, at der baade maatte og kunde gjøres Noget, og at flere af Stændernes Forslag vare ret brugbare. Personlig var Kongen yderst opbragt, navnlig paa Adelen, „fordi den ikke vilde hjælpe ham af hans Gjæld“; hans Forslag i denne Henseende var jo ikke engang behandlet af nogen af Stænderne. Derfor udbryder han i et Brev af 30te August, „at han ikke havde en Skilling's Gavn af Adelen's Erbydelse“, og „ikke havde havt en Dalers Værd af den, saalænge han havde været til i Verden“. „Gjorde Adelen Noget, som han kunde have godt af, da vilde han gjøre det, som de begjere“. ⁴³⁾ Men han maatte tilsidst dog finde sig i dette som i saa meget Andet. Hans fleste Skattebreve, tildeels grundede paa Bevilgningerne, udgif den 4de og 18de

⁴²⁾ See om alle disse Punkter Bilag 2.

⁴³⁾ Ny d. Mag. 5, 77.

September. Hans Resolutioner bleve udfærdigede under 17de August, da han foreløbig udtalte sig om Adelen's Forslag af 15de, under 3die og 18de September⁴⁴⁾. Om Bevilgningerne bemærkede han, at de ikke vilde forslaae til Soldaternes Udstættelse, men man kunde dog deraf see „den bestandig gode Affection imod det kjære Fædreland“. Han haabede, man vilde komme ham tilhjælp med Hensyn til Gjælden, „at vi vor kongelige Stand, saa Kronen deraf kunde have Gæ, kan udføre.“ Forslagene til Forsvarsvæsenets Ordning skulde han tage under noiere Overtøelse med sit Rigsraad. Adelen's Forslag om Landkommisærere blev fuldstændig antaget. De skulde vælges af Provindsens Adelen og fore Overtøelse med Væbningsvæsenet, de kom ogsaa i Besiddelse af civil Myndighed; aarlig skulde de holde Møde med Provindsens Rigsraader og vare berettigede til at modtage Petitioner fra alle Stænder. Rigsraadernes Tal skulde blive saa stort, som „Kronens Tilstand kunde tilstede“; i Tilfælde af Vacance i Raadet skulde i det Landskab, hvortil den Afgaaede hørte, dets Rigsraader og Landkommisærere (men ikke Adelen tillige, som i Forslaget), indstille 6 eller 8 (altsaa ikke 3, som i Forslaget), af hvilke een skulde blive valgt af Kongen. Angaaende Borgerfæbets Forslag til Standens Optrædelse, havde Kongen udtalt sig foreløbig i et Brev til Kantfleren under 1ste September⁴⁵⁾ og heri billiget dets Provindsmøder som nødvendige, naar man vilde have dygtigere Kjøbmænd og hæve Handelen. Han havde jo selv siden 1604, da Rigsraadet hindrede ham deri, flere Gange forgjæves stræbt, at faae dem i Gang. Kun meente

⁴⁴⁾ R. Skattebreve i Siæll. Tegit. Nr. 28, Fyenske do. Nr. 6, R. Br. til R. R. 17de Aug., hans Resolution uden R. R. af 3die September (Raadsbreve Nr. 53 G. A. og Thott. fol. 841), do. uden R. R. af 18de September (Fyenske Utsk. 1, 11).

⁴⁵⁾ D. Wallings Fortegnelse over Chr. 4des Breve. (G. A.).

han, og dertil sigtede jo ogsaa Udtryk i Petitionen, at en af hans Mand, paa hans Vegne, maatte være tilstede og have Opsyn med det Hele. Man har nu vidst, at lede Kongens Tanke derhen, at Striden mellem Adelen og Borgerstabet bedst kunde jævnes, naar man forenede begge Stænders Interesse og gjorde en af Landkommissærerne til denne Tilsynsmand; denne og Borgerstabets Udvalgte kunde da tillige have Opsyn med Landlisten og træde istedetfor den Kommission til Kjøbstædernes Opkomst, som der var andraget paa. Saaledes blev det endelig bestemt i et Kongebrev af 18de September, hvori der tillige lovedes de Stæder, som havde mistet noget Privilegium, at de skulde faae det igjen, og alle Stæderne, paa Grund af den saa trykkende Indkvartering, baade fik Skattefrihed paa 3 Aar og Udset til yderligere Godtgjørelse for denne Indkvartering og deres øvrige Forstrækning. Dog gjaldt alt dette foreløbig kun for de paa Rigsdagen repræsenterede Østifter.⁴⁶⁾ Da Indkvarteringen, efter Borgerstabets Indstilling, lettedes og Forbudet mod Kornudførsel sandsynligviis ogsaa blev hævet, havde Kjøbstæderne, saavel som Adelen, faaet sine nærmeste Ønsker opfyldte. Under 5te September takkede Adelen „Landens Fader“ for det Bevilgede og bad Rigsraadet om at paasthynde Soldaternes Afskaffelse, en Ting, for hvilken den ikke, som Borgerstabet, havde sat nogen Termin. Tillige androg den paa danske Officerer for de Soldater, som bleve tilbage, og paa en Belønning for Rendsborgs skjælle Forsvarere.⁴⁷⁾ Til nogen Taksigelseskrivelse fra de andre Stænder kjende vi Intet, ligesaa lidt til, om Kongen, som det vel ellers skete, ved Kantseren i et Slutningsmode

⁴⁶⁾ Nyeste Aftøffer 1, 11. Om „Landlisten“ forhandlede de Adelsdeputerede ogsaa i November 1650 og begjærede dertil „de andre Stænders Conferenz“. (D. Mag. 3die R. 1, 57).

⁴⁷⁾ Raadsbreve Nr. 53 og Thott. fol. 841.

har ladet Stænderne takke. Dette er dog sandsynligt, men kan ialtfald ikke være skeet før efter den 11te September, da Sjællands Adels, som ovenfor anført, gav Mode, og maaskee er det først skeet efter 18de September. Blandt Rigsdagens fjernere Følger tør vi maaskee endnu henregne den Forhøielse af Leensafgifterne, som vedtoges i samme Aar⁴⁸⁾, og de senere førte Forhandlinger om en Kobberstak.⁴⁹⁾ Dens Bevilgninger ere rimeligviis gjennem Forhandlinger med de paa den ikke repræsenterede Distrikter udstrakte til hele Landet⁵⁰⁾, ligesom de Borgerstabet tildeelte Friheder bleve gjældende ogsaa for Sylland og Skaane.

Rigsdagen var sluttet, Spændingen mellem Stænderne havde været ikke ringe, og de oswaldske Historier, som lige nu kom under Rettens Behandling, formindskede den ikke.⁵¹⁾ Raadet og Kongen havde derimod viist en stor Føielighed til Gjengjæld fordi den meest truende Pengenød nogenledes var afvendt. Baade Adelen og Borgerstabet havde, trods deres indbyrdes Tvist, saa temmelig sat sin Villie igjennem. Hvis de forenede sig, vilde de kunne udrette desto mere. Deres Fordringer vare tildeels Gjenoplivelsen af gamle konstitutionelle Rettigheder og Privilegier til Provindsmøder og Deelsagtighed i Rigsraadernes Valg, Ting, som viste hen til ældre Tider, navnlig Kong Hans's Regjering, hvis Indretning efter svenske Mønster indrommede Stænderne en ikke ringe Mynsdighed. Skjøndt det nemlig ikke udtrykkelig siges i denne

⁴⁸⁾ Under 11te September var ogsaa Raadet endnu samlet. (N. D. Mag. 5, 77—78). Om Leensafgifternes Forhøielse, see Slanges Christian den fjerde, 1453.

⁴⁹⁾ R. Br. 30te Mai 1646 til Leensmændene, do. do. til Biskopperne og Leensmændene (Sjæll. Teg. Nr. 29), do. do. til Aarhus (Hüberty Afstykker vedf. Aarhus 2, 115).

⁵⁰⁾ See f. Ex. ovenanførte Brev til Aarhus.

⁵¹⁾ N. D. Mag. 6, 210 flgde.

Konges Haandfæstning, at Adelen skulde indstille til de Rigsraadsposter, Kongen skulde besætte „efter menige Rigens Raads Raad“, er dette ikke desto mindre sandsynligt. Begge Stænder beraabte sig ogsaa hyppig paa, hvad „gamle, fremfarne Konger“ havde bevilget. Men derved var en Retning i den politiske Bevægelse vaakt, som stræbte efter Friheden ved at gaae tilbage i Tiden, og som skulde gjøre sig gjældende paa næste Rigsdag. Adelen havde imidlertid ogsaa ved sine Landkomissærer, en Art permanent Udflugt, gjort et vigtigt Skridt fremad paa en ny Bane. Rigsraadet, modarbejdet baade af Adelen og Uadelen, havde trukket det korteste Straa og mistet Roget af sin tiltraenede Myndighed. Ogsaa Kongen havde mistet sin uafhængige Ret til at besætte Raadspladserne, hvis denne forøvrigt havde været saa uafhængig, som det stundum lader til. Det Meste vilde beroe paa, hvorledes Forholdet kunde udvikle sig mellem Landkomissærerne og Kjøbstædernes Provindsfuldmægtige.

Landkomissærerne og Kjøbstædernes Provindsmoder.

Landkomissærerne var efter Navnet ikke noget Nyt, men efter Væsenet; thi de tidligere af dette Navn vare ikke Andet end Kongens Embedsmænd. De nye Komissærer, 12 i Tallet og deriblandt de fleste omtalte Ledere paa Rigsdagen, bleve udvalgte af Adelen, edfæstede og formelig beskikede af Kongen, der befalede, at man skulde være dem „hørig og lydige“⁵²). Paa den ene Side i Forbindelse med Rigsraadets og Adelen, paa den anden med Borgerffabets Hærsmøder, dannede de et vigtigt Led i Statens Organisme, og det saameget desto mere, som de vare deeltagende i Valget af

⁵²) K. Brev til Jylland 3die September 1645. (Jydste Registre Nr. 10. G. H.)

Rigsraader. Under 3die Martis 1646 vedtog de sine Love, hvori det hed, at de Intet vilde foretage mod Adelsens Privilegier uden dens „Bidskab og Samtykke“, og „af yderste Formue forfremme den borgerlig Stand, dem ved deres Privilegier at fordrø, paadet de i deres Næring og Brug kunne tiltage“⁵³). Tildeels i Forening med Adelen, der, som antydet, under 17de December samme Aar fik kongelig Bevilgning til at holde aarlige Provindsmøder i Lighed med Borgerfabet⁵⁴), holdt de Forsamlinger i Kjøbenhavn fra April til Juni 1646, sammesteds fra April til Mai 1647, i Odense i Juli samme Aar og endelig i Kjøbenhavn i November. Ogsaa med Borgernes Provindsfuldmægtige bleve Møder ofte afholdte⁵⁵), der udfreves af Kongen. Ved alle saadanne Sammenkomster skulde det gaae meget hemmelighedsfuldt til. Da Forsvarsvæsenet og Gjælden forfattede Komissærerne en heel Mængde Indstillinger, der undertiden saae noget interesserede ud, navnlig naar man foreslog Kongen, at sælge Adelen sin Patronatsret til Kirker, forat saae Penge til Gjældens Afbetaling, eller for en ringe Priis at affjøre den Rostjenesten. En af Indstillingerne fornyede Adelsens Rigsdagsforflag om at forvandle Soldaterudskrivningen til en Pengeskat. Tilligemed den øvrige Adel gjorde Komissærerne Kongen af og til Bevilgninger paa hans Begjering om Gjældens Afbetaling og paatog sig, at holde Soldater. Med Hensyn til Borgerstanden lod det virkelig til, at de toge sig af dens Sag, og handlede, som de skreve, „paa alt Borgerfabs Begue“ og i Forening med dets Provindsfuldmægtige. De androge og erholdt sandsynligviis Skattefrihed paa 3 Aar for de øvrige Stæder, ligesom

⁵³) See Brevet hos Thott. fol. 841.

⁵⁴) Et Adelsbrev i Raadsbreve Nr. 39.

⁵⁵) Saaledes f. Ex. i Bisborg, see jydske Landkomissærers Br. 11te Febr. 1647. (Sjilberg Utsft. vedf. Aarhus 2, 117 sigde).

det var tilstaaet Østæderne; iligemaade fik de Privilegiet om landstabelige Moder af Stædernes Befuldmægtigede udvidet til hele Landet. Indkvarteringsbyrden faldt Borgerne saa ulidelig, at flere Stæder, f. Ex. Kjøbenhavn og Ålbens⁵⁶⁾, allerede i Maret 1645 havde kjøbt sig frie for den. Der blev nu andraget paa, at dette maatte stee i hele Landet. Borgernes Besværinger over mistede Privilegier, Indenrigstolden, Indførsel af fremmed Öl, Vorden med Posterne, de mange fremmede Handlende, Landprang, ulovlig Handel og Monopoler bleve understøttede. I den sidste Sag havde de tildeels Kongen til Modstander, der i et af sine naive Breve holdt paa, „at saafremt nu de syenske Comissairer ikke kunde forsikre en ærlig Mand, som ingen fransk Biin kunde taale, at man kunde have en god Drif Rhinsviiin for sine Penge udi Odense, naar man det begjerede,“ saa skulde en Kjøbmand der beholde sit Monopol paa at sælge den.⁵⁷⁾ Der blev gjort Indstillinger mod Overdaadigheden i Klædedragten og ved Bryllups- og Begravelsesgilder og mod den flette Mynt. Mange Ting bleve ogsaa satte igjennem, skøndt Rigsraadet ikke altid var for villigt og ofte maatte mindes om at give Resolution paa et Andragende. Undertiden fandt det en heelt uventet Forbundsven i Kongen, der nu engang havde vænnet sig til at regjere med det og ikke kunde finde sig i de nye Former, hvorunder Adelen fremtraadte baade som alle Stænders Repræsètant og som en Art Medregenter. Til denne Tid horer rimeligviis en udateret Seddel fra hans Haand, hvori han yttre sig om det Utilbørlige i, „at Adelen contradicerer det, som af Rigens Raad og Kongen commanderer.“⁵⁸⁾ Ved andre Leiligheder

⁵⁶⁾ K. Br. 22de September 1645 (Siæll. Registre Nr. 21) og et Brev af 16de Oktober i. A. (Fyenske Registre Nr. 4).

⁵⁷⁾ K. Br. til Otto Krag, 20de Mai 1646 (Thott. fol. 841).

⁵⁸⁾ Hist. Tidsskr. 1, 332. Om alle Landtemisjærernes Forslag, see Thott. fol. 841.

gave Landkomissærerne sig Mine af at støtte Rigsraadet, saaledes i et Brev af 2den Juni 1646, hvor Raaderne, „som Landsens Fædre, paa alle Stænders og Staters Begne“ opmuntres til at vaage over, „at Intet udi enten af Rigerne foretages, uden alles Eders Vidskab og Samtykke“. Raadet maatte for et Syns Skyld stævne dem ind, til at give nærmere Forflaring, men de bade sig forskaanede for videre „udførlig Deduction“. ⁵⁹⁾ Ligeoverfor Kongen vare ogsaa i Grunden Landkomissærere, Adel og Rigsraad hinandens Benner, det viste sig klart ved det bekjendte Adelsmøde i November 1647. Kongen havde fornyet og paa Krongodset indledet sine Planer paa at forandre Forleningerne til Forpagtninger og Klostjenesien til Pengeydeller, dette opstræmmede nu alle de Store i en ganske overordenlig Grad. Landkomissærerne skreve i de stærkeste Udtryk til Rigsraadet og dette atter til Kongen. Det truede med, at, naar „Buen blev spændt høiere, vilde det slaae ud til Desperation og Adelsens troe og oprigtige Affection kunde altereres“, „at det fast forjæves skulde være, Stænderne til Election (af Frederik den tredje) at forskrive“, og endelig „med den Estertale, det vilde aarsage over Hans Majestæt i hans Grav“. ⁶⁰⁾ Da der nu tillige aabnedes Udsigter til yderligere Forhøielse af Klostjenesien, var den alderstegne, svage og affældige Konges Kraft brudt. Han opgav formelig sine Planer, og i et Brev desangaaende af 23de November hedder det: „at alle gamle Love, Statuter og Haandfæstninger skulde holdes udi billig Agt og Observantz, efter som hans Kongelig Majestæt i sin høie Alderdom intet anstod, at lade nogen af Rigenes Fundamentalstatuter blive

⁵⁹⁾ Thott. fol. 841.

⁶⁰⁾ N. H. Br. 11te Nov., do. 16de Nov., do. 20de Nov. (Raadsbreve Nr. 56 og Thott. fol. 841).

violerede eller forfrænkede".⁶¹⁾ Saadanne og lignende Begivenheder kunde ikke virke heldig paa Stemningen mellem de lavere og høiere Stænder, trods Landkomissærernes umisfjendelige Stræben efter at ophjælpe Kjøbstæderne. Et Skrift om Aarsagerne til Landets Forarmelse, skrevet i disse Aar og opbevaret i Geheimarkivet, bærer Vidne herom.⁶²⁾ „Hans Kongelige Majestæt, hedder det heri, den gode gamle Herre, sættes Brillen paa. Kongen er Adelens Underdan, Borgernes dens Dreng og Bønderne dens Trælle; den arme, elendige Bønde maa betale dens Leslepenge, Dandspenge og alandske Klædninger“. „Og dog er Verset sandt:

De Hæsen, Apen ende Harten von Schapen
Ist unsre deutsche Edelkunds Wapen“,

„og Landet er værgeløst for en Hares Skyld“. „Nogle Blade skulde udryddes af Haandfæstningen. Hoveriet burde afskaffes, det var Bøndens purgatorium; man burde ikke give Skat, førend Bønder og Borgere havde i Forsamlinger gjort et Overflag“. Saaledes havde Tilstanden udviklet sig, da den gamle Christian stod ved Gravens Bred.

Valgrigsdagen 1648.

(Fra 18de April til 7de Mai).

Da Christian den fjerdes Søn, den udvalgte Prinds Christian, var død i 1647, maatte der tænkes paa at træffe nyt Valg. Kongen hastede just ikke stærkt dermed, fordi han først vilde gjøre de nysomtalte Forsøg paa at hæve Kronens Magt og saaledes skaffe sin Søn blidere Kaar, end han selv havde havt. I Julimaaned havde imidlertid Udsendte fra

⁶¹⁾ Thott. fol. 841, sammenlign om denne Sag Slanges Christian den fjerde, 1455—59.

⁶²⁾ Danske Samlinger Nr. 183. (G. A.).

Adelen i Odense talte om Valget med Kantseren, men han gav til Svar, at den afdøde Prinds først maatte komme i sin Grav. Saasnart Begravelsen var gaaet for sig og Tvistighederne angaaende Lenenes Bortforpagtning og Rostjenesen afgjorte efter Adelenes Billie, skikkede man atter den 27de November sine Udsendte til Kantseren i Kjøbenhavn, og fik nu det Svar af ham: „at alle Stænder, baade Ridderstabet, geistlig og verdslig Stand, skulde forskrives ved eligerede Fuldmægtige den 17de April, med Electionen en endelig Ende at gjøre“. Thi Kongen havde imidlertid under 13de November indledet Valgsagen hos Raadet.⁶³⁾ Den 28de November udstedte han Indfaldelsesbrevet til en Valgrigsdag den 17de April 1648 i Kjøbenhavn, stilet til „Danmarks Riges Raad, Ridderstab og Adel, saamange sig frie og frelste kjende, Biskopper samt Capitler og det ganske Clereci, deßligeste Kjøbstædmænd og Borgerstabet, som bygge og boe over alt vort Rige Danmark“. „Vi have, hedder det, med vores elskelige Riges Raads Raad og Samtykke nødig eragtet, Stænderne at lade forskrive. Og eftersom vi da agte, at lade handle og tractere med vores elskelige Riges Stænder om vores elskelige, kjære Søn, Hertug Frederik, hans Election og Udvalgelse, og menige Indbyggere, som saadan Handling vedkommer, ikke kan for Landens Storhed bekvemmelig dertil forskrives, som vi ellers gjerne havde seet, da bede vi Eder, ville og naadigst begjere af fornævnte Riges Stænder, at I Eders fuldmægtigt Udskud udsikke med nøiagtig Fuldmagt af Stænderne udi hver Provinds, lader møde her i Kjøbenhavn, saaledes, at Sligt den 17de April kunde foretages“. Der skulde Kongens udførlige Proposition blive dem forelagt. „Vores Forsæt og Mening er aldeles ikke, nogen Stand sine lovlige

⁶³⁾ Br. 27de November 1647 (Raadsbreve Nr. 56 og Thott. fol. 841). Slanges Christian den fjerde, 1454.

Privilegier og Friheder i nogen Maade at forhindre, formindste eller forkrænke“. ⁶¹⁾ Kongen havde i Brevet tydelig, skjøndt maaskee uvilkaarlig, fremhævet det demokratiske Grundlag, hvorpaa hele Danmarks Samfundstilstand tilsidst hvilede, hvormegret saa end Adelen og Rigsraadernes Magt i Tidernes Løb næsten havde bragt det i Forglemmelse. Han havde erklæret sig for den almindelige Stemmeret i udstrakt Forstand, men hvormegret af den der kom i Virksomhed, er ikke ganske klart; i alt Fald er det sikkert, at hele Bondestanden slet ingen Stemme fik. I Løbet af Vinteren og om Foraaret bleve Valgmoderne afholdte. Adelen mødte i Regelen talrig og brugte sin almindelige Valgret, i Jylland underskrev saaledes omtrent 100, paa egne og Andres Vegne, de udfærdigede Fuldmagter. Moderne fandt Sted for Fyen i Odense den 14de Januar 1648, for Skaane i Lund den 17de, for Jylland i Viborg den 3die Februar, for Sjælland og Smaalandene i Næstved den 1ste Marts. For Fyen valgtes 6, Skaane 9, Jylland 8, Sjælland og Smaalandene 10, i Alt 33 Fuldmægtige, hvis Fuldmagter i Hovedsagen vare eenslydende og paalagde dem, imod Revers om Privilegierne „at give Kaar og Valg“ til Hertug Frederik. ⁶²⁾ De øvrige Stænder maae have holdt lignende Valgmøder, hvor imidlertid rimeligviis kun Præsters, Kapitelherreres og Professoreres Valgret, middelbar eller umiddelbar, er kommet til Udøvelse; i Stæderne have vel Øvrighederne, maaskee med nogle af de „bedste Borgere“, foretaget Valgene. Kun eet af disse Stænders Fuldmagtsbreve, det nemlig fra Aarhus, er os opbevaret. ⁶³⁾ Det er udstedt

⁶¹⁾ Brevet er trykt i sjeniske Aktstykker 1, 12—13.

⁶²⁾ Thott, fol. 841. Det er derfor ikke rigtigt, naar det i hist. Tidsskr. 3, 382 Anm. 74 hedder, at den sjeniske og itaanske Adels Fuldmagtsbreve mangle.

⁶³⁾ Hübner's Aktst. vedf. Aarhus 2, 122 flgde.

under 12te April, vi vide ikke uelagtig af hvem, og meddeler Byens Fuldmægtig, „at vi have sluttet og indgaaet, Hertug Frederik til Prinds at faare og vælge;“ „allerydmygeligt og underdanigst“ reserveres Byens Rettigheder ifølge „Privilegier og Haandfæstninger“. Af Geistligheden mødte Biskopperne, undtagen den for Aarhus, som var forhindret, Pontoppidans Beretning om at Kantseren holdt Biskop Brochmand borte,⁶⁷⁾ maa beroe paa en Bildfarelse, da denne underskrev Valgbrevet⁶⁸⁾, i Alt 6 Biskopper, 4 sjællandske Provster, 5 fynske, 6 skaanske, 4 Provster fra Aarhus, 4 fra Ribe, 2 fra Aalborg og 2 fra Viborg; ogsaa 12 Fuldmægtige fra Kapitlerne, 4 fra Universitetet og 2 fra Sorø Akademi indfandt sig, saa Geistlighedens Udvalgte i Tal har været en Deel flere end Adelen. At de ikke saa fiesvigiske Præster, som laae under Kongerigets Kirke, ogsaa have havt sin Deel i de Deputeredes Valg til denne som til de øvrige Rigsdage, bliver rimeligt, naar vi see hen til Rigsraadets Udkast af 18de Juni 1626.⁶⁹⁾ Af Borgerstanden mødte henved 120, Borgemestere og Raadmænd.⁷⁰⁾ Hvis her havde været Tale om nogen samlet Rigsdagsbeslutning, hvor Fleertallet vilde have sat sin Mening igiennem, vilde Borgerstanden have været stærkest. Men derpaa kan der, som tidligere oplyst, slet ikke tænkes. Hver Stand gav sit Votum, og i hver Stand voterede atter igrunder hver Underafdeling eller hvert Valgdistrikt for sig.

Den 15de April 1648⁷¹⁾ vare disse omtalte Stændernes

⁶⁷⁾ Annales eccl. Dan. 4, 391.

⁶⁸⁾ Valgbrev hos Thott. og i Raadsbreve Nr. 57, sammenlign nyt hist. Tidsskr. 4, 171 Num. 216.

⁶⁹⁾ Nyt hist. Tidsskr. 1, 453.

⁷⁰⁾ See vedkommende Valgbreve, som siden skal anføres. Engelstoft i nyt hist. Tidsskr. 4, 159 tager Feil, naar han mener, at Sorø's Repræsentanter sad iblandt Adelen; deres seleskændige Valgbrev, undertegnet af 2 Professorer under 20de April, findes i Raadsbreve Nr. 57.

⁷¹⁾ Hindshelms Dagbog 30.

Fuldmægtige, i Antal omtrent 200, indtrufne i Kjøbenhavn med Fuldmagt og Instrux fra Bælgerne. Omstændighederne, hvorunder de mødte, vare ganske eiendommelige. Riget var uden Hoved, thi den gamle Konge var død, og 4 Mænd af Rigsraadet, de egentlige Ministre med Korsfy Ulfeld i Spidsen, havde nu i et Par Maaneders Tid ført Regjeringen. De munkste Svigerfæmmer brugte denne Mellemtid til sin Fordeel, de fik Sag anlagt mod nogle Theologer, der tidligere havde givet en dem ubehagelig Erklæring om Kirstine Munk, og erhvervede sig samme Dag, Rigsdagen aabnedes, en Erklæring af Rigens Raad, der kjendte hendes Ægteskab med den afdøde Konge for gyldigt. Man satte dette i Forbindelse med Planer paa Thronfølgen. Rygterne vare naturligviis stærkt i Bevægelse, og baade den afdøde Konges Søn Valdemar Christian, Hertug Frederik og hans unge Søn, den senere Christian den femte, ja selv den holsteen-gottorpste Hertug nævnedes blandt Valgkandidaterne. Det synes imidlertid ikke at have været Andet, end tomme Rygter, ialtsald bleve Planerne tidlig opgivne, men selv Rygterne alene gaved Stændernes Udvalgte i Førstningen nok at grunde paa. Samtidig med Valget vilde Haandsæstningen blive vedtaget, og her var der nu Leilighed for enhver Stand til at søge at hævde sine Privilegier. Hvis de optraadte i Forening som Opposition, vilde de maaskee endogfaa kunde tiltvinge sig af Rigsraadet en Andeel i dennes Affattelse og noget bœie dets Myndighed, der var dem samtlig til Anstød. Det gjaldt kun om at finde et Samlingspunkt for de Adelige og Uadelige, og et saadant var givet i forrige Rigsdags Stræben efter at føre den konstitutionelle Frihed under Kong Hans tilbage. Dermed vilde Alle for det Første stille sig tilfreds. Landkomissærerne havde bidraget til at nærme Stænderne noget mere til hverandre, Lighedsprincipet vilde denne Gang ikke adskille dem, fordi

der ingen Skatteſag forelaa, ſom kunde ſætte det i Bevægelse, og af gjensidige Lofter om Enighed og god Forſtaeſe horte man nok paa Rigsdagen. Dens Førere maae antages, at have været omtrent de ſamme, ſom vi allerede have nævnet ved forrige Rigsdag. Dog maa Profeſſor Laurits Mortenſen Scavenius udtrykkelig nævnes med ſom Geiſtlighedens Fører; han havde tidligere været Stænderdeputeret og var nu indviflet i den munkſke Sag, medindſtævnet tilligemed andre Theologer og ſølgelig en Modſtander af Svigerſønnernes Parti; dertil var han en djærv Mand, ſom ikke ſkyede at træde op.

De første indledende Dage havde rimeligviis tjent til at de Stænderdeputerede ſtiftede hverandres Bekjendſkab og privat traf Aftaler om, hvorledes man retteſt ſkulde gaae tilværks. Under de forhaandenværende Nygter og Omſtændigheder anſaae Adelenſ Udvalgte, maafkee ſom Folge af ſaadanne Aftaler, det for ſin Pligt, at paafynde Valget, og tilſendte, endnu før Rigsdagens Aabning, Raadet en Skrivelse under 17de April, hvori det hed, „at Valget ingen Dilation kunde taale“, at ſølgelig Alt, der kunde hindre det, maatte ſkaffes tilſide, „og Publicum for Alting haveſ ubi Agt.“⁷²⁾ Næſte Dag, den 18de, fandt ſaa Aabningen Sted, og der udblæſtes maafkee til Herredag. De Deputerede af Adelenſtanden havde rimeligviis denne Dag om Morgenen tidlig ſamlet ſig paa Slottet og gjorde en foreløbig Aftale, hvorved blandt Andet Henrik Rammel udnævntes til en Art Formand, nemlig til „at tale og holde Ordet“ i Sammenkomſterne med Rigsraadet. Herpaa fik de Underretning om at møde i den ſtore Sal indenfor Middersalen. Kloffen 9 indtraadte ſaa Kantſleren, Herr Chriſten Thommeſen Seheſted, med Rigenſ Raad og holdt Aabningſtalen. Ligeſom Raadets Proposition paa foregaaende Rigsdag

⁷²⁾ Raadsbreve Nr. 57 og Thott. fol. 841, ſammenlign Hiſt. Tidſift. 3, 383.

søgte at indskrænke de kongelige Forslags vide Omfang, saaledes ogsaa nu. Kongen havde forskrevet Stænderne til Valg, Raadet gjør, som det vil fremgaae af det Følgende, Forsøg paa at forringe deres Berettigelse hertil eller vel endog ganske fjerne den tilside. Kantseren takkede først Adelen for dens Komme. Den afdøde Konge havde til Valget „paa det Flittigste recommanderet sin elskelige, kjære Son, Hertug Frederik, hvad Raadet havde ladet sig velbefalde“. Forholdene vare færgelige; 2 høibaarne Fyrster vare døde. „Det Gæste og Bedste, som Gud i Himmelen udi slige høibedrovelige Forandringer har efterladt, er de ærlige og redelige Gemytter, som den fornemme danske Nation altid har været for anden af bejndt og berømmet“. Nu havde man oplevet den Dag, da man om Kongens „Election kunde samles, at deliberere og slutte.“ Rigsraadet vilde vælge Hertug Frederik, „ei tvivledes, at Ridderkabet sig jo Sligt lader befalde og derudi samtykker“. Udtryk, der vistnok vare betydelig mere hensynsfulde end de, der brugtes mod de ringere Stænder, men som dog altid viste Raadets Lyst til at hæve sig over alle Stænder, hvorfor, som vi strax skal see, Adelen's Ordfører ogsaa stillede en Art Forbehold imod dem. Dets Fremgangsmaade var grundet i den senere historiske Udvikling, men plump, uslog og uden Kjendskab til de Planer, der næredes baade af Adelen og de andre Stænder. Til Slutning bad Kantseren Enhver, at indlevere sin Fuldmagt i Kanselliet, og lovede, at Raadet skulde bære tilbørlig Omhu for en Stadfæstelse af „alle Stænders og særdeles Ridderkabet's velherbragte Privilegier“. De Udvalgte raadsløg derpaa, og Ordføreren, Henrik Rammel, svarede paa deres Begne: „at der var Ingen, som jo gjerne saae, at hans fyrstelige Raades Election med det Forderligste kunde blive fuldkommet“. Alligevel maatte man udbede sig en Dags „Dilation“, forat conferere med den geistlige og

borgerlige Stand, „anseendes, at de ere af Rigens Stænder. Saadan Conference kunde ogsaa være meget tjenlig til Enighed og indbyrdes Fortrolighed at stifte“. Man vilde nemlig, paa Grund af sine Planer paa konstitutionelle Rettigheder, sikkre sig et godt Forhold til de andre Stænder, forat disse skulde overdrage Adelen et Tillidsbrev til at fremtræde paa hele Folkets Vegne, og ikke, som paa forrige Rigsdag, protestere imod en saadan Optræden. Forøvrigt bad Ordføreren Raadet sørge for Privilegierne og Haandfæstningen, og at, hvad der i den afdøde Konges Haandfæstning savnedes af betryggende Forfrister fra ældre Haandfæstninger, maatte gjenoptages i den nye, „anseendes at det alle Rigens Stænder var høieste Magt derpaa anliggende“. Han androg paa en Conference med Raadet i denne Anledning, og tillige paa, at det, „da kongeligt Valg og Election beroer fornemmelig paa den adelig Stand, som har frit Kaar og Valg“, ikke vilde stille sig fra Adelsstanden, som det kunde synes af dets Udtryk, men, tillige med den, som forhen brugeligt, udfærdige, underskrive og besegle Valgbrevet.⁷³⁾ Samme Dag om Eftermiddagen Klokken 4 traadte Kantseren, sandsynligviis tilligemed Rigsraadet, ind i Geistlighedens og Borgerstandens Forsamlingsaal. Thi, skjøndt det ikke udtrykkelig siges, synes det dog af Kantserens Tale og andre Efterretninger, at disse to Stænder have været samlede til et Plenum, og det da paa Slottet i den omtalte store Sal.⁷⁴⁾ De havde vel i Forveien udnævnt Formænd eller Ordførere, der for Geistlighedens Vedkommende synes at have været den omtalte Professor Scavenius og maaskee en Biskop,

⁷³⁾ Kantserens Proposition (Langebøls Dipl. G. N.), Christen Steels Beretning om Valget (Raadsbreve Nr. 57) og Beretningen i Thott. fol. 841. Steel synes at antage et Ordførervalg for Propositionen, Thott derimod efter; den sidste fejler i Angivelse af Dagen.

⁷⁴⁾ Holbergs Dann. Hist., Rahbøls Udg. 19, 8. Hindsholms Dagbog 30.

for Borgerfabet var det Kjøbenhavns Borgemeſter, Hans Niſſen Lund, og Kjøges, Gnevold Raſmuſſen. Kantſlerens Abningſtale indeholdt i det Væſenlige det Samme, ſom den til Adelen. Imidlertid var der een mærkelig Forandring, be- regnet paa, til en vis Grad at vinde Adelen for ſig, ved nem- lig at ſtille de andre Stænders Myndighed under Adelen. Det hed nemlig om Valget: „at Rigens Raad, til hvem Regje- ringen nu er i diſſe ſorgelige Tider forfalden, har beſluttet, at eligere Hertug Frederik, og formoder, at baade geiſtlig og borgerlig Stand ikke ſkal have Anſag til Andet, end være dermed vel fornøiet.“ Da fremtraadte Profeſſor Scavenius paa de Forſamledes Begne og foreſtillede: „at de Alle vare ſkriftligen ombede- de af den høiſalige Konge, at udgjøre Fulds- mægtige, forat raadſlaae om det kongelige Valg. Hvorfor de formene- de ſig, at være berettigede til at have deres vota udi Valget, og ikke være forbundne alene til at ſamtykke den, ſom Raadet vilde udvælge.“⁷⁵⁾ Hans Ord vare den første, ved en ſaa høitidelig Leilighed fremførte mundlige Proteſt imod de høiere Stænders Gnevælde. Om og hvad der er blevet ſvaret, vide vi ikke; Proteſten er ſikkert kommet baade Kant- ſleren og Raadet heelt uventet, og hvad den frugtede, ville vi ſiden ſaae at ſee. Rigsraadet maatte mærke, at man, ſom paa forrige Rigsdag, holdt ſig til Kongens Proposition, og at alle Stænder, atter ſom paa forrige Rigsdag, ſaae ſkjævt til den Myn- dighed, det vilde havde ſig; det havde ſtødt Alle fra ſig.

Abningshøitidelighederne vare forbi, Fuldmagterne indleve- rede⁷⁶⁾, og enhver Stand tog endnu ſamme Dag Sæde i ſin Forſamlingsſal, Adelen paa Slottet, Geiſtligheden i Fruekirkes Konventhuus og Borgerfabet i det iſlandſke Kompagnihuus.

⁷⁵⁾ Kantſlerens ovenanferte Proposition og Holbergs Danmarks Hiſtorie, Rahbeks Udg. 19, 9.

⁷⁶⁾ Hindebelius Dagbog 30.

Forhandlingerne indenfor Stænderne, der bleve stærkt paaskyndede, toge strax sin Begyndelse og foraarsagede ikke Banskeligheder, da Ingen længer for Alvor tænkte paa anden Konge, end Frederik den tredje, der ogsaa var en Nødvendighed, hvis man ellers vilde opretholde Unionen med Holsteen. Endnu samme Eftermiddag kom Falk Gjø og Henrik Rammel, der som Hofmester i Sorø var vant til at omgaaes med Lærde, paa Adelsens Begne til Konventhuset, til Geistligheden, forat konferere med den. De forklarede, at Adelsens Tanker kun vare henvendte til Hertug Frederik, „dog vilde den ikke give fuldkomment Svar, inden den med den geistlig og borgerlig Stand havde confereret, paadet Enighed og Fortrolighed under Stænderne kunde underholdes“. Forresten tvivlede man ikke paa, at Geistligheden jo ogsaa vilde „udvælge“ Frederik. Geistligheden tilligemed Biskopperne svarede herpaa meget „fornuftelig“, takkede og lovede, at vælge Hertug Frederik, i Haab om Stadfæstelse af sine Friheder.⁷⁷⁾ Dagen derefter, den 19de, kom Mogens Høg og Christen Skeel paa Adelsens Begne til Kompagnihuset, hvor Borgerstabet var forsamlet. Deres Grunde var det samme som de forrige Udsendtes, de vilde konferere med Borgerstanden om Valget. De meddeelte, at Adelen for sit Bedkommende havde isinde, at stemme paa Hertug Frederik, da man var overbevist om, at han vilde stadfæste baade Privilegierne i Almindelighed og især „de fremfarne Kongers Haandfæstninger“. De gjorde sig kjendelig Umage for at vinde Alle for sig. „Borgerlig Stand, sagde de, maa forsikre sig, man dem udi Alt, det muligt er og Borgerne til deres Velstand kunde tjene, vil assistere, og det allerede tilligemed den forfattede Begjering haver taget udi

⁷⁷⁾ Christen Skeels Beretning (Raadsbreve Nr. 57) og Thott, fol. 841; jeg følger den første, da Thott er noget forvirret i Tidsbestemmelsen.

Rgt og for dem til Rigens Raad haver ladet overlevere, hvis som man formeente, Borgerfabet meest til deres Nytte kunde geraade". Naturligviis er denne Begjeringss Indhold om Skattebevilgning og Lovgivningsret for alle Stænder noiere blevet omtalt. Det var den Tone, hvori den ene Udsendte, der tillige var Landkomissær, oftere ved Provindsmoder havde talt til Borgerfabet og derved var kommet i godt Forhold til det. Den virkede ogsaa nu. Borgerfabet's Ordførere fremstode, Borgemeister Hans Mickelsen Lund fra Kjøbenhavn og Enevold Rasmussen fra Kjøge, de takkede Adelen for dens „gode Villie mod deres Stand" og lovede heitidelig, „saasandt de vilde agtes for ærlige Mænd, at de skulde herefter mene Adelen vel uden al Argelyst, og intet Andet tale den paa, uden det som og oprigtigt er i alle Maader". Forsikringen herom blev gien- taget af hele Forsamlingen. Man udtalte sig tillige med Bestemthed for Frederiks Valg og lovede, samtidig med Adelen at udstede sit Valgbrev, i den Forvisning, at den Udvalgte vilde stadfæste Byernes Privilegier.⁷⁸⁾ Den 20de kom saa et Udskud, bestaaende af de to kjøbenhavnske Borgemestere, Hans Mickelsen og Hans Mansen, og een Borgemeister fra hver Provinds, over til Adelen's Forsamlingsaal. De foreviste Udkastet til sit Valgbrev, udbad sig Adelen's Betænkning herover og ønskede med passende Ord, at „Fortroligheden og Enigheden" maatte vedvare mellem Stænderne. Adelen takkede for Borgernes beviste Opmærksomhed og lovede, „at møde dem med al Bæfedenhed og befordre deres Stand". Sandsynligviis har Geistligheden ligeledes foreviist Adelen sit Valgbrev og indhentet dens Betænkning, og Adelen, som ved andre Leiligheder, viist samme Bevillie mod de andre Stænder. Forholdet var godt, Rigsraadets meget ubetænksumme Uttring med Scavenius's

⁷⁸⁾ C. Steels Beretning og Thott (see ovenfor).

Protest kommet i Forglemmelse og Valgsagen lykkelig fremmet. Da Adelen, langt fra at ligne Rigsraadet, skjøndt den vel, som Aabningsmødet viste, i Hovedsagen deelte dets Anskuelse, havde iagttaget billigt Hensyn til de andre Stænders Valgret, hvortil jo allerede baade dens og deres Stilling ligeoverfor Raadet tvang den, kunde disse til Gjengjæld finde sig i, at betragte Udtrykket for denne Ret mere som en Formsag og i Brevene læmpe lidt ved det. Hvo der egentlig var Stændernes Sekretærer og affattede disse Breve, vide vi ligesaalidt Besked om paa denne, som paa den foregaaende og de efterfølgende Rigsdage. Ved det seneste Valg 1608 var det Udtryk brugt af de lavere Stænder, „at de havde eligeret og udvalgt“.⁷⁹⁾ Nu brugte Præsteskab og Borgerskab, „eligeret og samtykt“, Kapitlerne, „eligeret, udvalgt og samtykt“, Sorø Akademi, „keist, kaaret og valgt“, Universitetet, „samtykt og annammet“. Adelen, der efter lange Forhandlinger endelig fik Rigsraadet til at slutte sig til den „paa Kronens Begne“, brugte Udtrykkene, „eligeret, keist, kaaret og udvalgt“. Valgbrevene, der samlig lovede Trofskab og forbeholdt sig vedkommende Privilegiers Stadsfæstelse, udstedtes af Rigsraad og Adels under 4de Mai, af Præstefabet under 19de April, af Kapitlerne under 20de April, af Sorø Akademi under samme Dag, af Universitetet under 28de, af Borgerskabet, der altsaa maa have antedateret, under 19de; Christianshavn, der fordrede at underskrive strax efter Kjøbenhavn men ikke opnaaede det, afgav af en honnet Ambition sit eget Valgbrev. Den 28de indleverede saa Geistlighed og Borgerskab sine Valgbreve.⁸⁰⁾ Man seer forøvrigt af denne

⁷⁹⁾ Fyemte Udstykker 2, 13.

⁸⁰⁾ R. R. og Adels Valgbrev see f. Ex. i Raadsbreve Nr. 57 og Thott. fol. 841, Præstefabets i Raadsbreve Nr. 57, Paus's Ulfeld 195 flgde, og Thott 4to 1634, Kapitlers i Raadsbreve Nr. 57, Sorø's samme Sted, Universitetets samme Sted, Borgerskabets i Raadsbr. Nr. 57, fyemte

Mængde Breve, undertiden fra et enkelt Valgdistrikt af saa ringe Vigtighed som Christianshavn, hvor uudviklet Repræsentationssystemet var. Vi gjentage den allerede gjorte Bemærkning, ikke engang Standen var en Genhed, som afgav en Fælledsstemme, naar det egentlig kom til Stykket, var kun Valgdistriktets Deputerede en saadan Genhed.

Den vigtige Sag om Haandfæstningen forelaa imidlertid til Behandling, og alle Stænder vare spændte herpaa. Borgerfabet havde kun ladet een Yttring indflyde i sit Valgbrev om de gamle, i Forglemmelse komne Privilegier, som Christian den 4de under 18de September 1645 havde lovet at gjenoplive, og begjerede den udvalgte Konges Stadsfæstelse af dette Løfte. Videre var Standen foreløbig ikke tilbunds selv at gaae; den var nu engang vant til sin ydmyge Stilling. Hvad der forøvrigt yderligere kunde foretages, havde den overladt til Adelen, af hvilken den i saa Henseende havde faaet de bedste Løfter om Baretagelsen af sit Lørd, og med hvilken den for Diebliffet var i god Forstaaelse og deelte Anskuelsen om at gjenvinde de konstitutionelle Rettigheder fra Kong Hans's Tid. Adelen's Optraeden med Hensyn til Borgerstanden var ganske beregnet paa at faae dette Fortroligheds Hverv. Geistligheden, eller egentlig kun Præstefabet, fremstod førstegang selvstændigere paa Rigsdagen. Den kunde ikke ganske slutte sig sammen med de andre Stænder, fordi den ikke havde nogen gammel Rigsstandsret at vinde tilbage. Imidlertid gif den dog frem i samme Retning, naar den hævdede sin Immunitet ifølge

Aktstykker 1, 13 sigde og Paus's Ufseld 198 sigde. Det er altsaa rigtigt, hvad Engelstoft formoder (Nyt hist. Tidsskr. 4, 170 Anm. 213 og 173), og hele 4 Underafdelinger af Geistligheden have udstedt særegne Valgbreve; derimod maa Feilen (samme Sted 170) om 17de April som Geistlighedens Valgbrevs Dato rettes; den skriver sig fra den mindre gode Afskrift Thott 4to 1634. Om Valgbrevenes Indleveringstid, see Hindshelms Dagbog 30.

Ordinantsen, en Ting der forresten var ligesaa umulig at gjenennemføre, som Adelsens Skattefrihed. Maaſkee kunde Beſtræbelsen herfor dog føre til, at man blev deelagtig i konſtitutionelle Rettigheder i Lighed med andre Stænder. Præſteſkabet taler i ſit Valgbrev „paa Guds og ſit Embeds Begne“, idet det i det Hele søger at bringe et theokratiff Element med ind i Forfatningen. Det fordrer Opretholdelſen „af det rette og rene Guds Ords Lærdom, befattet udi den augsborgſke Konfeſſion, ſamt og vores Kirkeordinants at maatte blive uforandret“; tillige fordrer det, „at alt det afværges, ſom kan give Anſag til falſk Lærdoms Forblandelſe og Underſaatternes udi Troen deres Forſtyrrelſe,“ og den hermed forbundne Overholdelſe af Frederik den andens Mandat mod fri Religionsøvelſe.⁸¹⁾ Endelig fordrer det, 1) at Biſkopperne beholde ſin Indtægt, 2) at de ringe Præſteſald forſørges efter Ordinantsen, 3) at der ſørges for Præſtekenerne, og 4) at Præſternes Kontribution bliver taaleligere, ſaa de efterhaanden kan „forhjelpeſ og nyde den Immunitet, ſom Ordinantsen dem tilholder“. Om Opfyldelſen af diſſe Fordringer yttre det, „at Gud vil vederlægge det med al timelig og ewig Beſignelſe“. Vi ſkulle ſideneſter ſee, hvad det opnaaede ved diſſe Fordringer, der egentlig ikke vare nye, men, ligesom de andre Stænder, grundede ſig paa ældre Lovbeſtemmelſer.

Adelen havde en haard Kamp med Rigsraadet angaaende Deelagtighed i Haandfæſtningen og de ældre konſtitutionelle Rettigheders Optagelſe i den. Den glemte herved ikke de Løfter, der vare

⁸¹⁾ Præſteſkabets Valgbrev i Raadsbreve 57, Thott. 4to 1634 og Paſs's Uſfeld 195 ſgde. Stedet om Frederik den andens Mandat mangler ganſke i Raadsbrevenes Exemplar, der dog ikke er nogen Original, og er reent forſuiſket i Anſangivdelſen hos Thott. At der dog rimeligviis har ſtaaet noget Lignende i det originale Valgbrev, ſynes at fremgaae af, at denne Beſtemmelſe, hvorpaa vel næppe andre end Geiſtlige have tænkt, er indlemmet med i Haandfæſtningen.

givne Borgerstanden, skjendt den naturligviis først og fremmest ferge de for sig selv. Under 19de April⁸²⁾ var det vigtigste Indlæg indgivet, om hvilket Adelen's Ordførere samme Dag, som vi vide, talte til Borgerstanden. Andet Indlæg indleveredes under 25de April. Man beraabte sig i disse paa en Afstale med Rigsraadet, hvori der var lovet, „at hvis udi Konning Frederiks, høilovlig Ihukommelse, Haandfæstning udeluft er, maatte igjen af de gamle fremfarne Kongers Haandfæstninger og Recesser forbedres“, et Løfte, der kunde tages i flere Betydninger. Af almindelige Statsborgerrettigheder fordredes der da aarligt Danehof og dettes Samtykke til alle Love og Skatter; selv Bønderne synes, ifølge Udtrykkene „nogen Almues Samtykke“, ikke at burde være uden sin Rigsstandsret. Endvidere fordrede man, at Landet skulde have Ret til, at tvinge Kongen til Haandfæstningens Overholdelse og i andet Fald kunne opstige ham Huldskaben, at han ikke maatte foreslaae sin Son til Konge, ikke give sine Børn noget Leen og ikke reise udenlands. Rigens Raaders Antal skulde være fast bestemt og ingen Udlænding have Sæde i Raadet. Alle disse Fordringer belagdes med de didhørende Paragrafer af Haandfæstninger og gamle Love, hvorved da navnlig Kong Hans's Haandfæstning ofte bliver nævnet. For Kjøbstæderne fordres Betaling af deres, som og Adelen's, frivillige Forstrækning, og at de ikke besværes med nogen ny Told. For Adelen gaae Fordringerne videst. Kongen burde ikke kunne kjøbe eller tilpante sig noget Adelsgods; alle Kronleen skulde forlenes til Adelige, de Leen, der laae til Regnskabsflotte og vare bortforleenede til efter Ordinantzen dertil uberettigede Geistlige, skulde atter komme Adelen til Gode. Man vil see, at i disse Fordringer de egentlig konstitutionelle Rettigheder vare blandede

⁸²⁾ Raadsbreve Nr. 57 og Thott fol. 841.

med dem, der, efter Sædvane, tilhorte Adelen. Imidlertid vilde, hvad der blev fordret, alligevel under de givne Forhold have været et ikke ringe Fremskridt og sikket Danmark en Forfatning omtrent som Sveriges var. Forholdene paa Rigsdagen vilde da, naar Adelen og Kommuner dannede en Sort Underhuus og Rigsraadet en Sort Overhuus, ogsaa kunne lade sig sammenligne med de engelske. Det maatte kun derved i mange Henseender gaae ud over Rigsraadets Myndighed, og heri stikker Knuden.⁸³⁾

Den 25de April fandt der en mundlig Forhandling desangaaende Sted mellem Raadet og Adelen paa alle Stænders Begne, i den store Sal paa Slottet. Raadet lod sit Udkast til Haandfæstningen oplæse af Jørgen Seefeld, et Udkast, i hvis mange Indskrænkninger af Kongemagten Ufeld havde sin gode Andeel.⁸⁴⁾ Derpaa fremstod Kantseren som Raadets Ordfører og udbad sig Adelen's Erklæring herover. Adelen's Deputerede gik ind i et Bærelse for sig, raadsløg, traadte atter ind til Raadet i Salen og meddeelte, sandsynligviis gennem sin Ordfører, Betænkningen over Udkastet. Dette fandtes paa ingen Maade tilfredsstillende, og de samme Punkter, vi kjende fra Indlæggene, bleve fordrede paany, baade til Adelen's og „borgerlig saavel som Bonde-Stands Lær og Bedste“. Der blev ført Klager over de idelige Beskatninger, og Skattebevilgningsretten fordredes tilbage. Kantseren svarede: „at Rigen's Raad vilde lade det være sig angelegent, at Skatterne efter denne Dag ei saa ofte eller saa store som hidindtil skulde blive paabudne“, og bad om Forslag i denne Henseende. „Hvis sig ellers Skatten at paabyde anbelanger, da kunde, sagde han, Rigen's Raad ei vide, anderledes dermed at forholde, end som hidindtil brugeligt haver været, efter som fligt

⁸³⁾ De to Indlæg findes i Raadsbreve Nr. 57 og Thott. fol. 841.

⁸⁴⁾ Beckers Saml. til Danm. Hist. 1, 42.

Paabud er altid skeet efter Rigens Raads Raad. Over dette Punkt udviklede sig længere Forhandlinger. Derpaa forlangte Adelen, at ingen vigtige Love maatte udgaa „uden Stændernes Bidskab og Samtykke“; den holdt sig til hvad Landsloven (den jydste) og ældre Haandsfæstninger bestemte, og viste, „hvad Skade alle Stænder havde lidt og udstaaet“, fordi dette ikke mere blev iagttaget. Tillige fordrede den Raadets Samtykke som nødvendigt til at gjøre en Regjeringshandling gyldig. Kantfleren svarede: man skulde noksom uden dette tage Rigets Gavn og Bedste i Agt, men „at communicere med Stænderne om Alt, eragtedes betænkeligt og umuligt at practicere eller iværksætte“. Man seer, at Rigsraadet med Ulfeld i Spidsen stod stift paa sin Mening og ikke vilde indremme Stænderne, ved Haandsfæstningen sikrede politiske Rettigheder, alle Forhold skulde vedblive at være saa løse, som de nu engang vare. Adelen havde den gamle danske Forfatning, hvilken Lovene igrunden endnu hævdede, at gaae ud fra, men dens Førere have næppe kæmpet for ramme Alvor, da de jo aligevel saae sin Stilling betrygget, saalænge de kunde deeltage i Rigsraadsvalgene. De manglede desuden Lovestangen til at sætte Noget igjennem, nemlig Kongevalget, der allerede var afgjort, og, hvis det end ikke havde været det, dog maaskee ikke kunde været brugt, udenat stille Riget blot for Svigersønnernes Kabaler. Forhandlingerne med Rigsraadet vendte sig siden til Ting, som nærmere angik Adelsens Interesse, og dens Ordfører gjentog sin Fordring om at Rigsraadet ikke burde stille sig fra den, men i Forening med den underskrive og besege Valgbrevet. Kantfleren nægtede det og paaberaabte sig, at det hidtil ikke havde været Skik. Dette modbeviste Adelen imidlertid med Christian den tredies og den fjerdes Valg. Kantfleren gav hertil ikke noget afgjørende Svar, men det Følgende viste, at Rigsraadet havde givet efter i dette

Stykke. Han spurgte til Slutning, om der var mere at erindre. Svaret lød: nei! Om man da kunde handle med Hertug Frederik. Svaret lød: ja! og Forhandlingerne bleve sluttede, Adelen havde opgivet sin Kamp for Folkerettighederne.⁸⁵⁾

I dens tredje og sidste Indlæg under 27de April har den egentlig i det Hele føiet sig efter Rigsraadets Udkast. Den indskrænker sig til, paa „alle Rigens Stænders Begne“, at begjere, at menige Stænder, „hvoraf Riget udi Nødstid skulde have Nyg“, holdes i deres gamle Rgt og Gre, en Art svagt Forbehold af Stændernes Rettigheder, og at ingen nye Stænder admittes, en Bestemmelse, ganske aabenbar stilet imod Svigerjønnepartiet, som ønskede Oprøret af en Grevestand. Desuden begjærer den, at Skatterne ikke blive for store, at der gjøres aarligt Regnskab for Raadet, og at ingen Lov udkommer uden dets Samtykke, at Adelen beholder sine Leen og faaer dem, den havde mistet, tilbage, samt at Rgte-
skab i tredje Led bliver tilladt.⁸⁶⁾ Og disse Fordringer, der vare nedstemte efter Rigsraadets Standpunkt, fandt villigere Øren. Endnu indgaves for sig et mindre, udateret Forslag til at ophjælpe Stæderne, som erklærede sig mod Monopoler og Skattefrihed for Enkelte i Stæderne, om at „Kjøbmænd skulde have rigtige Regnskabsbøger“, paginerede af deres Dvirighed, og om Stadsøvrighedens Indtægter og dens Valg, der, efter Indstilling af et Valgkollegium af de 24 „bedste Borgere“, skulde foretages af Leensmanden. I et endeligt Møde med Rigsraadet den 4de Mai meddeelte Kantfleren, at man havde bestemt Rigsraadernes Antal til 23, og Voteringsmaaden ved deres Valg blev forhandlet; det var samme Dag Rigsraadets og Adelen Valgbrev blev udfærdiget for Frederik

⁸⁵⁾ See min Afhandling om uadelige Stænder, Bilaget i nyt hist. Tidskr. 1, 460 flgde og Thott fol. 841.

⁸⁶⁾ Thott. fol. 841 og hist. Tidskr. 3, 384.

som Konge i Danmark og Norge.⁸⁷⁾ Med Kongen var der imidlertid „forættede“ om Haandsæstningen, og ogsaa han havde, om end efter nogen Kamp, tilsidst dog givet sit Minde til Rigsraadets Udfaft. Den 7de Mai efter Prædiken overleverede Rigshofmester Korfjig Ulfeld ham paa Slottet Stændernes Valgbreve, nedlagde Regjeringen og „overantvordede ham, med Rigens Raad at styre og regjere disse Riger, Danmark og Norge“. Stænderne vare ved denne Leilighed samlede i Plenum til et Slutningsmøde. Kantseren, Herr Christen Thommesen, holdt Taler paa Kongens Vegne og takkede dem for Valget. Paa Slotspladsen stod Borgereskabet under Gevær og affyrede tre Glædesfalver, ogsaa Kanonerne tordnede, og til Slutning bleve Stænderne prægtig beværtede paa Slottet. Næste Dag, den ottende Mai, lovede Kongen i et Brev, at Valget ikke skulde være Nogen til „Forfrænkelse“ men Danmark vedblive at være et frit Kaarrige; Kongen vilde ogsaa lade sig hylde i Christiania. Samme Dag gav han den foreløbige Haandsæstning, som blev endelig udstedt ved Hylningen den 6te Juli og befvoret ved Kroningen den 23de November.⁸⁸⁾ Ogsaa Forsikringsbreve, der stadfæstede Stændernes og Geistlighedens Privilegier og Kirkeordinantsen, bleve udstedte.⁸⁹⁾ Rigsdagen var endt.

Dg hvad havde saa Kampene mellem Stænder og Rigsraad paa denne Rigsdag ført til? Til at Rigsraadet optog det af Indstillingspunkterne, der kunde tjene til at forøge dets Myndighed og binde Kongen endnu haardere, men saagodtjøm Intet af de Forslag til en ældre konstitutionel Friheds Gjen-

⁸⁷⁾ Om alle disse Ting, see Thott. fol. 841.

⁸⁸⁾ Hindeholms Dagbog 31, Helberg 19, 13, Paus's Korfjig Ulfeld 201 flgde og Fyenske Aftislytter 2, 80. Den der formodede Haandsæstning af 8de Mai ligger i Raadsbreve Nr. 57.

⁸⁹⁾ Fyenske Aftis. 1, 16—17 og 2, 14—15 og K. Br. 8de Mai til hele Geistligheden (Lang. Dipl. G. K.)

oprettelse, som vare fremkomne. De lavere Stænder maatte finde sig i den Formel, der blev brugt af Kongen, „at Rigens Raad paa Kronens Vegne og Ridderstabet havde keist, faaret og udvalgt ham, og Geistlighed og Borgerstæder det og bevilget og samtykt.“⁹⁰⁾ Geistligheden havde dog faaet en ikke ganske ringe Indflydelse paa Haandfæstningen, thi baade dens Punkter om Religionens Haandhævelse, imod fri Religionsøvelse og om Præsternes „nødtørstige og ærlige Dphold og Underholdning“ vare indlemmede med iblandt dens Bestemmelser. De stode endogsaa forrest i første Paragraf og kom siden herfra tildeels ind i Kongeloven. Borgerstanden maatte noies med et, i enkelt Tilfælde givet, halvt ubestemt Løfte om ingen Monopoler at udstede. Adelen havde opnaaet, at Rigsraadets Antal og Valgmaade blev bestemt. Den fik nu Ret til i vedkommende Landskab, ikke middelbart gennem Landkommissærerne, men umiddelbart at indstille 6 Kandidater, udenat disse behøvede at høre til Landskabet, deraf udtog saa Rigsraadet 3, og Kongen valgte tilsidst 1.⁹¹⁾ Endvidere kom den til at udstede Kongens Valgbrev i Forening med Raadet, og opnaaede, at enkelte underordnede Punkter af dens Forslag toges til Følge. Men Kampen af Stænderne med Adelen i Spidsen for konstitutionel Frihed var saaledes mislykket, og Oppositionen under denne Form, flaaet af Marken i et Hovedslag, viste sig ikke mere paa Rigsdagen. Dens Ledere af Adelspartiet opnaaede ved Provindsernes Valg efterhaanden Sæde i Rigsraadet, blandt Lederne for Borgerstædet blev Hans Hansen gjemt til gunstigere Tider. Det havde viist sig umuligt, at ændre det gamle Regjeringsystem med Læmpe, og Tingene maatte derfor bestandig mere modnes til en brat

⁹⁰⁾ Haandfæstningen i syvende Aftst. 2, 79 flgde.

⁹¹⁾ See Haandfæstningens § 45 og Voteringsmaaden, syvende Aftst. 2, 97 flgde.

Omveltning. Dengang der saa næstegang, efter 12 Aars Forløb, dannede sig en fastsluttet Opposition paa Rigsdagen, bestod denne af Borgerlige og Geistlige alene, tog ikke den gamle konstitutionelle Frihed, men Lighedsprincippet til Udgangspunkt og drev i Forbund med Hoffet sine Fordringer endelig igjennem. Den paa Demokratiet grundede Guevalde blev dens Frugt.

Hyltingsrigsdagen 1648.

(Juli).

Under den 9de Mai havde Rigsraadet i forskjellige Breve indkaldt Ridderstab, Biskopper, Præster, Universitet, Akademi, Kapitler, Kjøbstæder og Bønder i Danmark til, ved Udvalgte at give Møde til Hylting et Par Dage før den 6te Juli, „forat gjøre og samtykke, hvis Stænderne herudi Riget for godt anseendes og gjorendes vorder“. Præsterne skulde sende 1 Provst og 1 Præst af hvert Herred, Stæderne 1 Borgemeister, 1 Raadmand og 1 Borger, Bønderne 1 Herredsfoged med 2 eller 4 Mænd af hvert Herred,⁹²⁾ Universitetet sendte 5 Professore. Men det vigtigste var Fuldmagten og Seglet, som enhver Kommunes Udsendinge skulde føre med sig. Valgene af de Deputerede vare endte. Som vi see ved denne og de øvrige omtalte Rigsdage, skulde Stænderne, forat faae Alt i rigtig Gang, indtræffe et Par Dage forend Aabningsdagen, og det skete. Den 4de Juli var Adelen samlet provindsviis, maaskee i Helligjæstes Kirke, og gjorde Indstillinger til Besættelsen af de ledige Rigsraadsposter.⁹³⁾ Den hele Rigs-

⁹²⁾ Disse Indkaldelsesbreve findes i Registre og Tegnelser over alle Lande, Nr. 30. (G. A.).

⁹³⁾ Om Universitetet Acta Consist. Nr. 7 under 15de og 29de Januar og 26de Juni 1648; om Adelen Rigsraadsvalg syvende Aktst. 2, 97 flgde.

forsamling, der maa have været baade broget og særdeles talrig og maatte tælles i tusindvis, stod den 6te Juli samlet paa Slotspladsen i Kjøbenhavn. Fuldmagterne med Seglene vare indgivne og prøvede. Ved Børsen var et „Theatrum“ opreist, hvor Kongen skulde have sin Throne. Klokkerne 9 traadte Borgerskabet under Gevær, Processionen fra Slottet tog sin Begyndelse. To Herolde og nogle forklædte Adelsmænd aabnede den, derefter kom Drabantkorpset. Kongen gik under en Himmel af sort Floiel, efter ham kom Rigshofmesteren, Herr Korfys Ulfeld, med Rigens Raad, saa Adelen og Hoffstaten, saa Universitetets og Akademiets Udsendte, Bisperne, Kapitlernes Udsendte, Provster og Præster, Kjøbstæddeputerede, Herredsfogeder og Bønder. Rigshofmesteren holdt Talen, hvorefter Rigsraadernes og siden Stændernes Hyldingsed fulgte. Kongen bragtes i Procession tilbage til Slottet, og et prægtigt Gilde sluttede Festsighederne.⁹¹⁾ Samme Dag havde Kongen udstedt sin endelige Haandfæstning.

Borgerskabet, som Haandhæver af sine Privilegier, benyttede Leiligheden til under 8de Juli at indgive de gravamina, for hvilke det paa Valgrigsdagen, skjøndt frugtesløst, havde ladet Adelen optræde som Forsvarer. Idet Borgerne beraabte sig paa Christian den 4des Privilegium af 18de September 1645, ventede de, „at deres underdanigste gravamina udi al Raade maatte blive optagne og overveiede, og dem et naadigt Gjensvar derpaa maatte meddeles“. De udbade sig, at „maatte nyde den Raade, de havde nydt af Arilds

⁹¹⁾ Om disse Festsigheder, see Thott. 4to 1634 og Holberg 19, 37 flgde. De tilstedeværende Bønder fik af sine Bølgere Diæter, „eftersom det kan være og efter billig Opkrift paa Fortæring.“ (R. Br. 10de Juli 1648. Sjæll. Tegnelser Nr. 31). Det samme har vistnok været Tilfælde med de andre Stænders Udvalgte, see Zwerg. Sjæll. Cler. 265—66, smilign hist. Tidskr. 1, 320 og nyt hist. Tidskr. 1, 439 og 455.

Lid“, at den høie Dyrighed nemlig vilde sende sine Befalinger umiddelbart til Byens Dyrighed, samt at de med deres „Supplicationes“ maatte, som i fordums Tid, have fri Udgang til Kongen og ikke altid behøve, at gaae gjennem Leensmanden. Endvidere bade de, at Kjobmændenes Regnskabsbøger, naar de vare rigtig paginerede, maatte staae til Troende, at Eise af Malt og Ol og Indenrigstolden, Landprangen, den ulovlige Handel, Monopolerne og Enkeltes Skattefrihed maatte affattes, at Byerne maatte nyde halvt med Kongen af de uvisse Indkomster, at de gamle, af Christoffer og Kong Hans udgivne Stadsbretter paany maatte sættes i Kraft, at de maatte faae Lettelse i Afgt og Indkvartering og Betaling for deres frivillige Forstrækninger, endelig, at et Skib i Havn ikke skulde behøve at fortolde Mere, end det forhandlede.⁹⁵⁾ De fleste af disse Punkter havde ofte været Gjenstand for Forhandlinger under Christian den fjerde, for Indstillinger af Rigsdagen i Odense 1627, af Borgermøderne i Viborg og Ny 1629, eller af Landkomissærerne ved Provindsmoder og af Adelsens Fuldmægtige paa den foregaaende Rigsdag. Andragendet var ledsaget af talrige Underkrifter, blandt hvilke Niberby ved sin Underkrift tilføiede: „vores Privilegier ere forkrænkede“. Det fik intet umiddelbart Svar, og der blev kun tilkjendegivet Standen, at Kongen, naar han var stadfæstet som fuld Konge, vilde afgive sin Resolution.⁹⁶⁾ Denne Tilkjendegivelse afholdt maaskee Geistligheden fra at følge Borgerstandens Exempel. Ved et Møde samme Aar den 21de Oktober i Roskilde besluttede den derimod, til Kroningen at indgive sine gravamina, og rimeligviis har den ogsaa gjort det.⁹⁷⁾ Hyltingsrigsdagen var imidlertid forbi, og i den

⁹⁵⁾ Brevet i Raadsbreve Nr. 57.

⁹⁶⁾ Durells Beretning i P. W. Beckers Samlinger til Danm. Hist. 1, 2.

⁹⁷⁾ Samme Sted 6 og Nvt hist. Tidsstr. 4, 175.

senere Halvdeel af Juli forlode Stænderne alle Kjøbenhavn.⁹⁸⁾

Først under 20de Mai næste Aar gav Kongen med Rigsraadet Svar paa Borgerfæbets Besværing.⁹⁹⁾ Det faldt ikke synderlig gunstigt ud, og de fleste Punkter bleve afflaede. Til Begjeringen om at henvende sig umiddelbart til Kongen, hed det: „de kunde lettelig selv betragte, at vi os ikke kunne lade foreskrive, til hvem vi vore Breve skulle lade udgaae, enten det til Leensmanden, eller Borgemeister og Raad skulde skee“. Dog kunde de, som førte Klage over Leensmanden, umiddelbart søge hen til Kongen. Kjøbmandsbøger vare ei ganske at troe, fordi der fandtes mange slet oplærte Kjøbmænd. Told og Gise kunde ei affattes, „da Enhver lettelig kan eragte, hvor umuligt det er, Indkomsten nu at forringe“. Landprangs og ulovlig Handels Forbud behøvedes ikke, da disse Ting allerede vare forbudte. Alle Monopoler, s. Ex. Papiirfabrikker paa Landet, kunde ikke affattes; de gamle Stadsretter „var det betænkeligt, at befale“ adlygte paany; for Underslæbs Skyld gif det ei an, at et Skib ikke fortoldede Mere, end det forhandlede. Derimod blev der lovet, at Borgerne ikke skulde besværes med Wgter o. s. v., at de skulde faae sine forstrakte Penge tilbagebetalte og Deel i de uvisse Indkomster halvt med Kongen. „Og er dette, hed det tilsidt, hvis vi naadigst have fundet for godt, at svare“. Det var sandsynligviis ifølge de omtalte Geistlighedens gravamina, at Kongen udstedte et Brev af 7de December 1648.¹⁰⁰⁾ Han bad heri Andragerne betænke, „at Præstefæbet her var saa rigelig forsynet med Indkomster, som i noget protestantisk Land“. Biskopperne skulde imidlertid faae Ordre til at undersøge Klagerne og hjælpe de

⁹⁸⁾ Samme Sted 2.

⁹⁹⁾ Raadsbreve Nr. 57.

¹⁰⁰⁾ Pontoppidans Annales 4, 393 figde.

mest Trængende. Men hvis Kongen saa ikke forskaaedes for Overløb, vilde han give den Lov, at Enhver, der søgte om et Kald, først skulde erklære sig tilfreds med det, hvis han fik det. Vi see af disse Svar, at hverken den geistlige eller verdslige Stand var heldig nok til, i nogen høj Grad at vinde Kongens Gunst.

Valgrigsdagen 1650.

(Fra 11te Juni til midt i Juli).

To Marsager fremkaldte denne Rigsdag, det forestaaende Thronfølgervvalg og Rigets Gjæld, og det navnlig den fra Christian den fjerdes Tid hidrørende. Frederik den tredje havde mange Ubehageligheder, fornemmelig ved Forholdet til Ulfeld, og mange Besværligheder at stride med, imidlertid forstod han, hvad man ikke skulde see ham an for, bedre at komme frem med de Store end hans Fader. Han havde ogsaa vidst, at bringe Raadet til, under 22de August 1649, med Glæde at gaae ind paa Valget af den unge Prinds Christian (Chr. den femte) til Thronfølger.¹⁰¹⁾ Kort efter udstedte han under 1ste September et almindeligt Indkaldelsesbrev til Stænderne om at vælge Fuldmægtige, der kunde være tilstede i Kjøbenhavn Trinitatis Søndag 1650 og der „handle og tractere“ om Valget af Prinds Christian til Thronfølger „i disse Riger og Lande“. Brevets Formularer og Udtryk stemme ganske overens med det, Christian den fjerde udstedte. Det almindelige Brev fulgtes under samme Dato af lignende Breve til de enkelte Stænder.¹⁰²⁾ Stænderne satte sig derefter i Bevægelse med at holde Valgmøder. I Jylland, hvorfra vi alene have

¹⁰¹⁾ D. Mag. 3die Række 4, 6.

¹⁰²⁾ Sjæll. Tegnelser Nr. 31 og Adelsbrev, Viborg, Januar 1650 (Lang. Dipl.)

Efterretninger, ſamlede Ridderſkabet ſig talrigt i Viborg i Januar-Maaned 1650 og udvalgte 12 Mænd af ſin Midte. Det gav dem den Forſkrift, „at kaare og udvalge“ Prinds Chriſtian, imod en Revers af Faderen, at dette ikke ſkulde være Adelen til Præjudits, og en Stadfæſtelse af Privilegierne; tillige paalagde det dem, at huſke paa, „om den unge Herres Opdragelſe, at gode Dannemaend tilforordnes ham“. ¹⁰²⁾ Den øvrige Adels og de lavere Stænder have naturligviis holdt lignende Møder, udvalgt Fuldmægtige og givet dem Inſtrux om Chriſtians Valg, maaskee ogsaa om hans Opdragelſe. Alt maa herved omtrent være gaaet til ſom ved Moderne til forrige Valgrigsdag. Af diſſe Moder kjende vi imidlertid kun til Univerſitetets, det blev holdt den 27de Mai 1650 og udfendte 3 til Valgdagen, „der lige med de andre Rigenſ Stænder ſkulde gjøre og lade efter Hans Majestæts Breves Indhold“. ¹⁰³⁾ Præſteſkabet, vide vi, ſendte Biſkopperne, undtagen Biſkoppen fra Aarhus, og 3 til 4 Provſter af hvert Stift. ¹⁰⁴⁾ De Mødendes Antal af alle Stænder kan vel i det Hele anſlaaes til det ſamme ſom ved Valgrigsdagen 1648, eller til omtrent 200 Befuldmægtigede.

Trinitatis Søndag mødte Stænderne med Inſtruxer og Fuldmagter efter Indkaldelſesordren, altsaa, ſom ſædvanligt, nogle Dage førend Aabningsmødet, forat forberede Alt, muligviis vælge Ordførere o. ſ. v. Den 10de Juni var der holdt et Møde af Rigsraadet, og tredie Gang i Løbet af de Rigsdage, vi beſkrive, træffe vi det i Uenighed med Kongen om Propositionen. Denne Gang bar imidlertid Kongen Skylden. Ligeſom alle Konger tragtede han efter Arveregjering, og vilde holde ſig til de danſke Fyrſters Titel, Arving til Norge,

¹⁰²⁾ Adelsbrevet. Samme Sted.

¹⁰³⁾ Acta Cons. Nr. 7 under 27de Mai.

¹⁰⁴⁾ Pontopp. Annales 4, 406.

der i den senere Tid ogsaa var brugt af Kanselliet og Rigsraadet. Han paastod for sig og sin Son Arveret til Norge og brød sig ikke om Raadernes Indvending, at de slesvigiske og holsceuske Hertughuses Benyttelse af samme Titel kunde skabe ham mange Vanskeligheder. Det Saarende og Ubillige for Norge, der laa i, at det danske Folk kjendtes berettiget til en Valgstemme og det norske ikke, kunde undgaaes ved at tage hans Paastand til Folge, men ellers ikke; thi nu kunde Rigsraadet jo ikke, som ved Hylvingen i Norge 1648, med nogen Grund tale om sin Tilboielighed til, „at fornemme de norske Stænders Samtykke“ til Valget, men Umuligheden af, at sætte det i værk under „denne farlige og vanskelige Verdens Tilstand“. ¹⁰⁶⁾ Kongen fastholdt med Bestemthed sin Fordring paa Arveret, han vilde ikke lade sin Son vælge til andet Rige end til Danmark, og haabede, naar Arveretten til Norge saaledes middelbart var anerkjendt, med Tiden at faae den udstrakt ogsaa til Danmark. Han foreslog det tvetydige Udtryk: Valg til Kronen. Officielt blev intet Skridt gjort i denne Retning, Rigsraadet paa sin Side fastholdt, at Prindsen burde vælges til begge Riger, og handlede i Overeensstemmelse hermed, Kongens Anskuelse maa imidlertid dog være blevet bekjendt blandt Stænderne; vi skulle siden see dens Følger. Flere i Rigsraadet vare ved dette Møde atter stemte for, ikke i Forening med Adelen at udstede Valgbrevet, for derved at holde den mere i Afstand, og ikke i sin Tid, som ved forrige Valgdag, at være udsatte for, at den vilde gjøre sin Indflydelse gjældende paa Haandsæstningen.

Følgende Dag, den 11te Juni, var Rigsdagens Plenum samlet, rimeligviis i den store Sal paa Slottet, ogsaa Kongen og Rigsraadet havde indfundet sig der. Gamle Herr Christen Thommesen fremtraadte som Kantfler og holdt Abnings-

¹⁰⁶⁾ Kantflerens Tale ved Hylvingen i Norge 1648. (Lang. Dipl.).

talen i sin sædvanlige, godmodige, men noget betænksomme og langtrukne Stil. „Det var Alle og Enhver, sagde han, vel bevidst og vel befyndt, til hvad Ende og Intention Hans Kongelig Majestæt denne anseelige og myndige Forsamling havde ladet beramme“, nemlig, forat Prinds Christian „maatte vorde samtykt og eligeret“. Af at Rigenes Raad sig „saa godvillig havde indstillet“, og Ridderskabet, Geistligheden og Borgerfabet „sig til denne fuldmægtige Deputation saa høfsommelig havde bekvemmet“, saae man Alles gode „Affection“. Under den almindelige Usikkerhed af alle Ting, der skildredes udførlig, var det nødvendigt, itide at vælge en Successor til Thronen. Derfor havde ogsaa Rigenes Raad takket Kongen for hans Omhu. „Intet kunde heller bedre ønskes, end at baade vi og vores Posteritet, de Børn, i Buggen laae, ja de, som ufødte vare, kunde itide paa saadan lovlig Regjering vorde forsikrede“. Derfor skulde nu Bærfet gribes fat, de udgjorte Fuldmægtige nedlægge sin Fuldmagt i Kanselliet og næstkommendes „vide Hans Kongelig Majestæt saadant Svar og Erklæring, som medrette kunde svare til den store Kjærlighed og Omhyggelighed, Hans Kongelig Majestæt for sine troe Undersaatter bar“. Kongen havde, tilsoiede han tilsidst, lovet, paa sin Sønns Vegne at forsikre Stænderne om deres Privilegier. Mødet hævedes hermed.¹⁰⁷⁾ Næste Dag, den 12te Juni, synes der at have været et nyt Plenum i Fruerirke,¹⁰⁸⁾ Kantseren fremtraadte atter og holdt en ny Tale i samme Retning. „Rigenes Raad, sagde han, havde besluttet, „at vælge og eligere“ Prinds Christian til „at være disse lovlige Kongerigers Herre og Regent“, og „var derhos nu venlig begjærendes af Ridderskabet, at det udi saadant Valg og Election vilde sig med Rigenes

¹⁰⁷⁾ Om alt dette, see D. Mag. 3die N. 4, 31 og Kantserens Proposition i Lang. Dipl., der viser, at Mødet var et Plenum.

¹⁰⁸⁾ D. Mag. 3die N. anførte Sted.

Raad forene, og Geistligheden og Borgerstabet bemeldte Election og Valg samtykke og bevilge og derpaa førstkommendes give skriftlig Erklæring". Løftet fornyedes om, at Kongen paa sin Søns Begne vilde forsikre Privilegierne.¹⁰⁹⁾ Man seer forøvrigt, at Stænderne denne Gang behandlede af Kantseren med noget mere Hensyn end forrige Gang, Protesten havde altsaa ikke været ganske frugtesløs. Om Eftermiddagen blev Herredag udblæst i Stadens Gader. Stændernes foreløbige mundlige Svar ved Mødet maa have lydt gunstigt, Indmagterne vare indleverede, Valgrigsdagen var sat. Følgende Dag bevarledes Stænderne paa Slottet.¹¹⁰⁾

Da der ingen anden Valgkandidat fandtes end Kongesønnen, var der heller ikke, som forrige Gang, Frygt for Kabaler; med Mødet i Fruekirke kunde Sagen næsten betragtes som afgjort. Kun Spørgsmaalet, om man ogsaa skulde vælge Prindsen for Norge, maa have foranlediget nogen Tvistighed. Forhandlingerne indensfor de enkelte Stænder i deres særskilte Forsamlingsale vare snart tilendebragte, og rimeligviis har derefter, som paa forrige Valgdag, Stænderne ved Udsendte meddeelt hverandre sine Valgbreve. Rigsens Raad havde opgivet sine Betænkigheder ved at underskrive samme Valgbrev som Adelen, og seiede sig efter dens Begjering, ligesom forrige Gang. Begges Valgbrev, udstedt den 18de Juni, indeholdt de samme Formularer som Valgbrevet for Frederik den tredje.¹¹¹⁾ Ogsaa de andre Stænder have sandsynligviis under samme Dato udfærdiget sine Valgbreve, særskilt for Præstestabet, Universitetet, Akademiet i Sorø, Borgerstabet og Christianshavn. Dengang alle disse den 18de Juni bleve bragte til Kanselliet

¹⁰⁹⁾ Kantserens Proposition i Lang. Dipl.

¹¹⁰⁾ D. Mag. 3die R. 4, 32, Hindsholms Dagbog 46 og Beders Saml. til Danm. Hist. 1, 41.

¹¹¹⁾ Raadsbreve Nr. 58 og Thott. fol. 841.

og der aabnedes, saa man, at Præstefabet og Borgerfabet, med Undtagelse af Christianshavn, vistnok af Hensyn til Kongens Planer, ikke havde valgt til Norge, Universitetet, Christianshavn og Akademiet derimod tillige til Norge. Der opstod nu en Tvist i Raadet, om man skulde tilbagelevere de Valgbreve, hvori Norge ikke var nævnet. En stor Deel af Herrerne fordrede det udtrykkelig og kaldte det, at tilstede en saadan Udeladelse, „uforsvarligt for Efterkommerne“, men de trængte ikke igjennem, thi Kongen fra sin Side viste sig eftergivende og lod sin Paastand falde om Valg blot til Danmark. Endnu samme Dag, efter en Prædiken i den Anledning, leverede Marsken paa Slottet, i Overværelse af Rigsraadet og Stændernes Plenum, Valgbrevene til Kongen og Prindsen.¹¹²⁾ Ulfeld havde gjort sig syg, og Kantseren paa Kongens Begne takkede først Raadet, saa Ridderfabet, „som Rigens Raad saa velbetænkt havde secunderet og villigen saadan Election og Valg assisteret og derudi gjerne bevilget og samtykt“, dernæst Geistligheden, som havde bedet derfor og det „med velvillig Samtykke befjordret“, og endelig „den velfornemme borgerlig Stand, som godvillig sig havde bekvemmet, sig med eendragtig Stemme med de andre at forene“. „Hans Kongelig Majestæt tilskrev Sigt, næst Guds faderlig egen Forsyn, fornemmelig den gamle danske Oprigtighed, Trofasthed og Redelighed“. At den endnu var ilive, „det have vore Efterkommere, vores Nation til evig

¹¹²⁾ Hindsøholms Dagbog 46 og D. Mag. 3die R. 4, 32. Førend det var gjort til Stridsspørgsmaal, om man burde vælge til Norge eller ikke, havde der, udenat det bemærkedes, fundet megen Uregelmæssighed Sted i Valgbrevenes Udtryk. Ved Valget 1648 brugte Stæderne, Kapitlerne og Præstefabet Udtrykkene, at de valgte Frederik „til vores Herre og Konge“, Sorø Akademi „til Konge i Danmark og Norge“, Universitetet „til Danmarks Riges Herre og Konge“. Men dette stete, udenat man lagde Vægt paa Ordene; thi i Universitetets Valgbrev paa et andet Sted tales der ogsaa om Frederiks Valg „til disse Riger og Lande“ (Raadsbreve Nr. 57).

Berømmelse, at ihukomme og deraf tage Exempel“. Hvis Hans Kongelige Majestæts „Kjærlighed til sit Folk stod til at for- mere og forbedre, vilde det skee herved“. Han lovede tilsidst, at Kongen vilde stadfæste Privilegierne paa sin Sønns Begne, og sørge for hans „Education“. Under samme Dag, den 18de, udstedte saa Kongen, paa den Udvalgtes Begne, Løfter om Privilegiernes Overholdelse i Breve til Borgerstabet og Geistligheden.¹¹³⁾ Ved et Brev atter af samme Dato lovede han Raadet og Adelen, at Valget „til Konge i Danmark og Norge“ ikke skulde være til nogen Præjudits, eller være nogen „Pligt og Sædvane“, men Danmark vedblive at være et frit Kaarrige. Den Udvalgte skulde hyldes baade her og i Christiania, maaskee, ikke mindre end Tilstaaelsen om Valget til Norge, en Beroligelse for dem, der ængstedes over Norges Udelukkelse i enkelte Valgbreve; som Konge skulde han give Riget en Haandfæstning.¹¹⁴⁾ Valget var saaledes tilende- bragt til gjensidig Tilfredshed, og da man forøvrigt temmelig nøie holdt sig til Fremgangsmaaden ved Frederik den tredies Valg, har det naturligviis heller ikke manglet paa Glædes- falder og et Gilde for Stænderne. Men Valgrigsdagen blev den sidste, der afholdtes i Danmark, indtil det nu forløbne Aar saae en ny i samme Retning, om end under en anden Form.

Adelen havde ikke glemt Paaløget fra dens Vælgere¹¹⁵⁾ om at sørge for Prindsens Opdragelse; og den 19de Juni indkom dens Forslag herom. Det androg, „at Prindsens Education gode og ærlige danske Mænd maatte betroes, som hans fyrste- lige Naades Gemyt til den danske Nation og dens Velstand at søge og favorisere itide kunde disponere“. For det Til-

¹¹³⁾ Kantfl. Taf i Lang. Dipl., Brevet til Borgerstabet i svenske Aktst. 1, 17, det til Geistligheden i Lang. Dipl.

¹¹⁴⁾ Thott, fol. 841.

¹¹⁵⁾ See ovenfor Side 393.

fælde der skulde træffe et Interregnum, begjerede man, at i Kongens levende Live maatte forfattes en forma regiminis.¹¹⁶⁾ I August Maaned lovede Kongen Opfyldelsen af dette Andragende, og den 9de Juni næste Aar udgav han med Rigens Raad en Lov om en Formynderregjering.¹¹⁷⁾

At Kongen benyttede Biskoppernes Tilstedeværelse paa Rigsdagen til med dem at raadslaae om en Skoleanordning de melis scholasticis, som de ogsaa underskrev den 17de Juni, ville vi her blot anføre.¹¹⁸⁾ Det turde maaskee være tvivlsomt, om de da handlede som Rigsdagemænd, eller som Embedsmænd. Det er heller ikke afgjort, om de øvrige Geistlige ikke raadsløg om Sagen tilligemed dem; af at Biskopperne alene underskrev, lader dette sig ikke modbevise, thi de vare ofte de Æneste, der underskrev en Sag, som dog var afgjort af hele Standen. Rigsdagen blev strax efter Valget sat i Arbeide i Anledning af Forslagene til en Afbetaling af Landets trykkelige Gjæld. Gjælden, der var arvet fra Christian den fjerde og forøget siden efter, laa Kongen haardt paa Hjerte. Gjentagne Gange og indstændig havde han forlangt Specifikation over den af Raadet,¹¹⁹⁾ endelig blev den langt om længe i Martsmaaned 1650 anslaaet til henimod 3,240,000 Rigsdaler, foruden en Deel Gjæld til enkelte Mænd og hele den norske, engelske og polske Gjæld.¹²⁰⁾ Det var en Sum, man vel kunde blive bange for. Der blev foreslaaet, at en Deel af den indenlandtske Gjæld skulde afbetales med Krongods, og Rigens Raad meente i Marts, at saa 4 Rigsraader paafølgelig

¹¹⁶⁾ Raadsbreve Nr. 58, Thott. fol. 841 og D. Mag. 3die R. 4, 33.

¹¹⁷⁾ Thott. fol. 841.

¹¹⁸⁾ Pontopp. Ann. 4, 406—7, sammenlign Engelstoft i nyt hist. Tidsskr. 4, 168.

¹¹⁹⁾ Det sees fer Ex. af R. R. Br. 7de Juli 1648 (Raadsbreve Nr. 57) og Christen Skeels Dagbog (D. Mag. 3die R. 4, 23).

¹²⁰⁾ D. Mag. 3die R. 4, 26.

kunde forene sig med 4 Udvalgte af hver Stand og nøiere bestemme, i hvad Orden og hvorledes dette Gods skulde udsættes til Bedkommende.¹²¹⁾ Kongen havde ogsaa andre Planer til at faae Penge reiste; han foreslog en Konsumtion, og at Adelen paa visse Aar opgav sin Accisefrihed, Forslag, som imidlertid mødte Raadets Modstand og egentlig først 1660 kunde gaae igjennem. Under 22de Juni 1650 tilffred han Raadet, at enten det vilde forelægge Stænderne dette eller andre Forslag, saa maatte det dog i alt Fald skildre Noden med stærke og sande Farver og fordre den afhjulpen med det Første.¹²²⁾ Sagen om Gjælden i det Hele og Forslaget til at betale den indenlandske Gjæld med Krongods, var af saa gjennemgribende en Betydning, at Regjeringen havde besluttet, at forelægge det for indeværende Rigsdag, skjøndt den ikke var forberedt derpaa og ikke, hvad der i hine Dage ellers fordredes, i denne Henseende havde faaet Fuldmagt fra sine Valgere. Den 19de Juni, Dagen efter Valgets Afgjørelse, fremtraadte derfor Kantfleren for Stænderne og fremlagde en kongelig Proposition om Rigets Gjæld, idet han bad dem, være betænkte paa Midler til dens Afbetaling, indtil Krongodset kunde realiseres.¹²³⁾ Stænderne gysede tilbage for nye Besvigelser, og Adelen erklærede under 22de Juni, at den ikke „var instrueret med saadan Fuldmagt“; den henviste Sagen til adelige Provinds møder, hvor den ogsaa senere blev behandlet.¹²⁴⁾ De andre Stænder have sikkert givet lignende Svar. Man blev rimeligviis derfor staaende ved, at fordre Stændernes Betænkning om, i hvad Orden den indenlandske Gjæld da skulde afbetales ved at udlægge Krongods for den.

¹²¹⁾ Samme Sted 28.

¹²²⁾ K. Br. i Raadsbreve Nr. 58.

¹²³⁾ D. Mag. 3die R. 4, 33 og Thott. fol. 841, et Adelsbr. 20de Juni.

¹²⁴⁾ Thott. fol. 841.

Den 28de Juni var, som det synes, lenum af Stænderne samlet i Konventshuset i Fruekirke. Et Udskud af 4 Rigsraader fremtraadte med den Ordre, „at konsultere Stænderne, hvorledes Kronens Gods udlægges bedst, uden Noget at besværges“. De androge derfor paa, „at Stænderne noget Udskud af deres Deputerede vilde fuldmægtige, som kunde deliberere derom“. Stænderne gif ind paa Rigsraadernes „Forsæt“ og valgte et ikke talrigt Udskud, maaskee, efter Rigsraadets forhen omtalte Forslag, af 4 fra hver Stand; Adelen valgte saaledes Erik Juul og Herr Ivar Krabbe og maaskee et Par flere.¹²⁵⁾ Følgende Dag, den 29de, havde de 4 Rigsraader et Møde i det islandske Kompagnihuus med Stændernes Udskud, men disse udbade sig endnu nogen Tid til at forhandle Sagen videre og gjøre indbyrdes Aftale mellem Stand og Stand, saa skulde hver Stand for sig indgive sin Betænkning. Samme Eftermiddag vare Udskudsmedlemmerne traadte sammen i Bryggerens Laugshuus. Der oplæste Adelen to forhennævnte Fuldmægtige sin Betænkning for Borgerfabet og Geistlighedens Udskud. Det gif ud paa, at de, som havde hjulpet Landet i dets største Nød, først skulde faae Betaling af udlagt Gods, og det Gods i den Provinds, hvori Enhver boede. Biskop Winstrup tiltraadte strax Adelen's Betænkning, bragte sandsynligviis Sagen under Forhandling i sin Stand og underskrev et Brev, hvori man under 29de Juni lovede, ganske at slutte sig til og være fornøiet med hvad Kongen, Raadet og Adelen vedtog.¹²⁶⁾ En lignende Erklæring udstedede Universitetet, maaskee ogsaa Kapitlerne og Sorø under samme Dato.¹²⁷⁾ Adelen udsærdigede under 1ste Juli sin

¹²⁵⁾ Fyens Borgerfabs Br. 29de Juni, Biskop Winstrups Br. af do. (Raadsbreve Nr. 58).

¹²⁶⁾ Samme Steder.

¹²⁷⁾ Universitetets Br. 29de Juni (Raadsbreve Nr. 58).

endelige Resolution og foreslog, at Gjælden fra Krigens Tid først maatte afbetales, da den, der var gjort for Krigen, ofte allerede havde skaffet Kreditor Fordeel nok. Foreøvrigt overlod den Sagen til Konge og Raad.¹²⁸⁾ Borgerstabet har i det Hele sluttet sig til Adelen's Mening, men vi mangle flere af dets Breve derom, og det tog ogsaa længere Tid, førend enkelte af dem udfærdigedes. Fyens Borgerstab takkede under 29de Juni „for den Raade og Gunst, at vores ringe Betændende, saavel som Betaling for det Lille, vi formaaede og dog af yderste Middel forskudt have, maatte eragtes“. Man formente, at de, der havde forstrakt med rede Penge, maatte komme i Betragtning førend de, der havde ydet Leverantje i Forstrækning, hvorved de muligviis kunde have havt Fordeel. Loddet skulde afgjøre, hvo der atter blandt disse kom først, og han saa have Ret til at tage, hvad Gods han vilde.¹²⁹⁾ Kjøbenhavn erklærede sig under 30te tilfreds med Kongens og Rigsraadets Afgjørelse.¹³⁰⁾ Skaanes Borgerstab erklærede sig under 5te Juli enigt med Adelen og mindede blot om den Forstrækning, „vi fattige Folk i Malmø og Skaane“ havde gjort.¹³¹⁾

Afgjørelsen af Sagen var saaledes af Stænderne i det Hele overladt til Regjeringen, kun at de, der havde hjulpet i den største Nød, fik først Gods udlagt. Der foresaldt imidlertid et lille Mellemspil. Rigens Raad havde under 30te Juni bevilget Kronen, naar dens Gyde blev bedre, at gjøre Gjenkjøb af ligesaameget frit Gods, som den nu afhændede.¹³²⁾ Denne Bevilgning kom til Adelen's Kundskab og vakte stor For-

¹²⁸⁾ De Adelsdeput. Br. i Raadsbreve Nr. 58.

¹²⁹⁾ Fyens Borgerstabs Br. i Raadsbreve Nr. 58.

¹³⁰⁾ Dets Br. samme Sted.

¹³¹⁾ Dets Br. samme Sted.

¹³²⁾ R. R. Br. samme Sted.

strækkelse. I et Brev af 1ste Juli erklærede dens Udvalgte det „imod deres Fundamentallove“. Kronen folgte nu det „vraagste“ Gods og kunde saa i sin Tid tilkjøbe sig det bedste. Kongen burde derfor give Revers for, at Kronen kun skulde have Lov til at gjenkjøbe sig det samme Gods, den nu afhændede, og det først fra Borgerne, „paadet de deres Handel og Trafik desbedre kunne fortsætte“; man vilde gjerne sætte en smuk Farve paa den hjære Eggenyite.¹³³⁾ Rigsraadet indsaalet Rigtigheden af Adelsens Bemærkninger og blev selv angst for hvad det havde tilbudt Kronen. Den 7de Juli skikkede det to af sine Raader til Kongen og begjerede, at det udlagte Krongods kun kunde udlægges under Betingelse af, at Kronen inden visse Aaremaal havde Ret til at indløse det fra Erhververen.¹³⁴⁾ Det gik endog saavidt, at tilbagefordre sin Bevilgning, givet til Kronen i denne Sag. Og Kongen foiede det under 10de August, skjondt han godt indsaae, at denne Foielighed var til Kronens store Skade.¹³⁵⁾ Bevilgningsbrevet blev gennemskaaet og findes i denne Tilstand i Geheimearkivet.

Den 11te Juli vare Stænderne endnu samlede, Raadet konfererede med dem i Anledning af Krongodsernes Udlæg, de fleste begjerede, at Loddet skulde træffe sin Mand og afgjøre, hvo der først fik Afbetaling.¹³⁶⁾ Kort efter maa Rigsdagen være blevet opløst; til nogen egentlig Tvist og Opposition paa den, er der intet Spor, undtagen i Adelsens omtalte Forhold til Kongen. Den udviklede Godsudlægs-Sag forhandlede nu mellem Raadet og Kongen, til hvis Afgjørelse den var

133) Deres Br. samme Sted.

134) D. Mag. 3die R. 4, 34.

135) Samme Sted, 50 flgde.

136) Samme Sted 38.

henstillet, men den varede her længe og gav Anledning til mange bittere Ord og gjensidige Beskyldninger.¹³⁷⁾

Vi have saaledes efter Kilderne leveret en Historie af 4 danske Rigsdage og derved faaet Leilighed til, at lære Fremgangsmaaden paa dem at kjende i det Enkelte og Altsammen, der gjorde sig gjældende. Bistnok ere de to sidste i Mærkelighed ikke at sammenligne med de første, hvor der hersker en virkelig politisk Bevægelse og hvor en interessant Opposition fremtræder. Imidlertid vise selv disse os, at Stænderne, skjøndt uden i Haandfæstningen fastsatte konstitutionelle Rettigheder, spillede en ikke uvigtig Rolle i Statens Styrelse. Vi have seet dem, ved Siden af de egentlige Standsinteresser og Privilegier, at behandle Gjenstande af stor og gennemgribende Betydning: Kongevalg, Forsvarsvæsen, Regjeringsindretninger, Statsgjæld og Skattesager. Deres Berettigelse blev ofte haardt ansægtet, deres Forslag overhørt, Indretningen ved deres Forhandlinger befandt sig paa et lavt Trin, der lagde mange Hindringer i Veien for en Sags Drøftelse, og selve deres Standpunkt var ikke synderlig høit valgt, idet de fleste saae Alt under sin Stands særegne Synsvinkel. Alligevel udgik der fra Stænderforsamlingen mangt et forstandigt Ord og mangt et godt Raad. Den, der har sat sig ind i Forhandlingerne, som de fortælles, vil let blive vaer, at den afgjørende Maade, hvorpaa Rigsdagen 1660 optraadte, ingenlunde kommer som en deus ex machina, men var forberedt ved en lang, forudgaaende Udvikling.

¹³⁷⁾ Om alt dette, see Chr. Steels Dagbog flere Steder.

Bilag.**1.****Borgerfkabets Resolution paa Kongens Propositioner 1645.**

(Udfkrift i Raadsbreve Nr. 53. Geh. Arkiv).

(Læsemaaderne i Noterne, en Nødvendighed, forat forstaae den flette Udfkrift, ere tagne af Rofig. 4to 73, der ogsaa deler Brevet i to Dele og daterer begge fra 21de August).

Efterfom Kongl. Maj: Alleß Worreß Raad: herre och Kongesß Bref Vdgangen ehr, Saa och af Danmarchiß Rigesß Høywisse Raad Riobstederniß fuldmegtige, paa Riobenhavnsß Slott den 11 Augusty Sidst forleden Proponerit blef, at giøre forslag, om de¹⁾ nogen Middell, huorwed sæderne land Igien Kunde bringesß paa foede, och til Defension Settesß udj bedere positur. til saadant Vnderdanigst, at efterkomme, thacher wij forst och fremmist hans Kong. Maj: paa det aller Vnderdanigst, for saadan Kongl. Raade, och faderlig omhue for sine fattige wundersaatte, Vil det med lif och blod Goedz och formue, och Ald Krefster udj ald Vnderdanigst²⁾ och trofschab Erkende, och efterfom ey paa tuiflis, noch som Witterligt ehr, det fattige Borgerschab fremb for Nogen anden wdj disse Smaa Lande. Sjelland, Fyen, Laaland och Falster, formedelst det³⁾ store och meget Strengte Indquartering, de Allene for uden Nogen tid hjælp⁴⁾, hafuer vdstaaed, och endnu paa de Tider, deris Nering, wed Commerciens forhindring, Søens w=Siher=heed och wdj alle maader dennom hafv: werret betagen, Saa de Slet er wdmattede, och Mesten for Armed, och Saa frembt det i thide icke Remederis, er at besrøchte. de med alle Wndergaar. Da Cragtis wed disse Epterschrefne Middell, at schulle Nogen Kunde med thiden Komme paa foede, och igien blifue bestøret, Som af hans Mai'. Wy wunderschrefne, Som

¹⁾ Tilføi: Vide. ²⁾ Vnderdanighed. ³⁾ den. ⁴⁾ thilhielph.

Kjøbstederns fuldmægtige, paa woris Egne, och Byerns Wegne, udj ald Underdanigst⁵⁾ begierer Raad: maatte bevilgess,

1. Att Nogen Wijsse tilforordnede Personer, udj Kjøbmænds handel, Skibsfart, och Comerciens⁶⁾ Kyndige och welforsfaren maatte forordness, nogle wijsse Puncter at fatte, huorledes det best Kunde Settes udj werch, och Siden Sin fri wbehindret Lob at hafue, huorwed Nogens Defension til Søess, end och udj fremtiden Kunde bestyrchess,

2. Att Kjøbstederne maatte W-formeent Nyde de Privilegier och friheder, som dennem af fremfarene Konger udj Danmarch gifuet och med benaadet er, som de udj bogstafuer Kunde beuise at hafue, och af Ko. Mai'. Selff udj hans Kongelige Begiering⁷⁾ Indtredelse, dennem Raad. Confirmerit ehr, och huis der imod Publicerit ehr, maatte optagiss, och at det udj Kongelige Raade maatte worde antagen, at en huer Kjøbsted Particular Under Retning derom Lod frembkomme,

3. Epter som for er Meldt, Borgerschabet wed den Store Indquartering och Mering⁸⁾ forhindring, er Slet Kommen til Achters, och Mange Ja de fleste Byer staar halsparten Dde, at de motte udj alle Skatter paaleg och Wdgiffter nu Settes och tharens efftersom den⁹⁾ Wden deris Ruin formaar at Wdgifue, och Siden huer thredie Aar, af til forordnede Commissarier och Lensmænd forsaris, hvor Wit de sig forbederit hafv: och Saa effter haanden noget igien at paa Settis Indtil de udj deris ferige Esse och stand er til Rette Kommen,

4 Att de¹⁰⁾ maatte af Kongl. Mai' Raad. bevilgiss Kjøbstederne udj huert Land, en gang om Aaret, paa bequommelig thid och Sted at Noede holde, huor deris fuldmægtige med hin Anden kunde Conferere om huis der Cragediss

5) Underdanigheed. 6) Commercien. 7) Regerings. 8) Merings.
9) de. 10) der.

gafnlig och fornøden, at were til Byernis beste, en huer stand udj Sin Rette privilegier. W-præiu-dicerlig och Siden och Confirmation derpaa hoes Kongl. Mai' Underd: at Solicitere, om det af hans Kongl. Mai' och Danmarchis Riges Raad Kunde Proffuis at Were gauflig,

5 Att forbud paa korn og anden Wahre maatte les gifuis, forventende herpaa hans Kongl Mai': Raad: och milt gienfuar. det Gud allermegtigste med et loefsalig, Kongelige Regimente och Guig Welfart Guindelig Wille belonne,¹¹⁾

Belangende Landtzens Postur

thil Defension,

Siunes best at Kunde¹²⁾ paa Epterfølgende Maneer, paa det at Kongen och Cronen udj fredes tid, icke schulle paa en stor Armada med adt Underholde Rigenß penge Anvende och maa¹³⁾ (Guilchet Gud Naadelig Afvende) Krigen igien Angich, Indtet war udj forraad. Endten solch, Wdj en Ill med at Werbe, fast mindre at her Under holder,¹⁴⁾ Landet til Storste Ruin. Naar Storste Wdgifter war forhaanden, och ald Neringesß Mittel betagen, som nu udj Kiofstederne, i disse thider scheed ehre, och Wmueligt war Lenge af Slig Marsag det at Kunde Wdstaae,

1 Att derudj huerland, paa bequemmelige Esteder giordis fornøden festninger,

2 Wdj huer Provintz en General Persohn at beschis¹⁵⁾ som effter Militarizische wis, dog paa Kongl. Mai' Raad. Ratification Alting udj Goed Order Anstille, och med Gett af Cronens Lan Kunde forsergis,

3. Landet udj Wise parter at af deelle, En huer

¹¹⁾ Her tilføies endnu et Par Ord og Datum den 21de August, hvorpaa et nyt Brev begynder. ¹²⁾ nogenlunde At skee kunde. ¹³⁾ Naar.

¹⁴⁾ med Att Underholde. ¹⁵⁾ beschide.

quartal, sin Øffuerste eller sin Øffuerste Leutenant at tillforordniß. Som ochsaa med et af Cronens Lempelig Lehne, Eller it Gaanichedomb at forstunck,

4 Huer Kjøbsted, och huer Herrid fornøden och Welforsfaren Captein, och ¹⁶⁾ forordniß udj Kjøbstederne af Borgemestere och Raad, och med hannem om hans Underholding at Reconitere ¹⁷⁾, och der høes Lade hannem bruge en borgelig Næring for wden schat och tyngde, Men udj Herridit han: at Indromniß en af Cronens Gaard, som Herridit Wendene for des Landgilde Cronen igien at Erstatte, och han: en billig Len udj frøds, och noget mere udj feide tid at til ordniß Som 2—3 eller 4 þ af huer Bunde for heell och half, Saa meget Halsue Gaarde och husmend huer Maanet at Bdgisuis,

5 Forschref: Capitein ¹⁸⁾ Exercere Bønderne, Reigse fra en Sogen til en Anden, dennem udj deriß Gewer, at Underuise effter Predichen, ved Kircherne Siden nogen Gange om Aaret, at holde Almindelig Munstring, och Naar Noget fiendtlig War at be fröchte, da at Lade huer tiende eller fembte Mand, Optersom Rodterffordrede Lige 8 Dage tillige, wed stranden eller Grendzerne til Landeweren, Siden udj Wisse Compagnier och sahner, end ¹⁹⁾ den Anden at Aflese, saa besfantiß, at naar huer thiende Mand der til Bdgjordis, Ichun tilkom huer Aar 3 Wger Wngeser ²⁰⁾, huer fembte mand 6 Wger i det høyeste, Huilchet Landet Lideligt Bahr, til ²¹⁾ af Een in December. januario, Februvario, och noget in Martio, Hafde mand sig nest Gudß bescheimelse ey at be frögte, och Naar de saaledes Lagde ²²⁾ til Landewehren, til ²³⁾ den Endelig wacht er Landet Indtet forwaret med, Som witlefftig Kunde

¹⁶⁾ Att. ¹⁷⁾ accordere. ¹⁸⁾ Tilf: Att. ¹⁹⁾ En. ²⁰⁾ Tilf: och. ²¹⁾ Thj. ²²⁾ Laa. ²³⁾ Thj.

Demonstreris. Da den: at Exercceris om Morgenen til 10 Slet Siden effter Maaltid at fortificicere Landet, med Wolde og schandzer, och huor den ene slap den Anden der Igien at begyde, och Saaledes Continuere. til det om Landet, fuldsferdigt wahr, och siden til Maalle huer herrid och Sogen deris Undeell at holde wed Lige, huilket Letteligen schee Kunde. Naar²⁴⁾ tørffuen scheris och op settis om for War²⁵⁾, Naar Groden er udj Jorden, at det Da af sig self Kunde sammen Gro och befattes²⁶⁾,

6 Att Gifuis af huer Stand, och Bønderne. Raaber en huer effter deris formue. Saa huer Kjøbsted och herrit Kunde komme²⁷⁾ et eller to felt stocher och noget effter handen til Munition at Indkjøbe Kunde Samles. Som udj til forordnede Stede Vdj huer quartal til forwaring Kunde Indlegis,

7. Paa det Landene huer Anden Kunde Secundere om fornøden Wahr, da af vnge Karle och ledig Personner, udj huert Lehn at Vdschrisue, Saa mange Grachtedes fornøden at were, dennem at hafue Wis Officerer. Som dennem af Rette Kunde, og ingen Saadan, at Vdschrisue²⁸⁾ af Lehnet, Saa Mange her udj Landet fød er, Sig at motte begisue. och Naar nogen wed døden afgich, Eller dennem, som udj Jydland, Fyen eller schaane fød Wahre henkom, da at udschrisue Strax Andre udj deris Sted at thallet altid Kunde were Complet. och at Landet Contribuerede Warligen til Noget. som dennem til Wacht penge Kunde gifues, Indtil mand den: som Soldater behofuede at bruge, da at giøre og gifue den: deris fulde Gase,

8 Kjøbstederne, Lige maader, att schulle hafue it Wis

24) Naar. 25) for Waridt. 26) befestis. 27) bekomme. 28) Saadanne Udschreffuene.

Antal udj bereedschab Naar noget fiendtlig paakomb, tillige med Cronens og Adelenß at fort Roche. thi udj Kiøbstederne Kunde ej Alltid et Wiß tall Stede holdiß, for dj thienniste Dreng, och Handwerchis bußer forreißer Allmindlig gerne om Stefne Dag,

9 Och paa²⁹⁾ Landet, Kiøbstederne, Saauell som Landsbyerne for Indqvartering udj feidetid Kunde forschaanis, Voed de sig Vel handle. Saa Lenge de for Steds Varende Indqvartering motte were frj, at huer Kiøbsted och huer Landsbye Sogen³⁰⁾ Nogle Wiße Ryttere Vdgiorde, och Vnderholte, som allene udj huer Provintz, til Landzenß defension och Landganges Afuergelße Kunde bygges³¹⁾, Som maaschee En temmelig Summa schulle beløbe, Som tillige med Adelenß Rytter³²⁾ Kunde were noch udj feide tid til Landzenß besjermelße, wed Gudz Naadige bjjstand Saa blef Landet diß bedere wed magt, och icke schulle af de Indqvartering³³⁾ Slet op Gdiß och Vdelegiß forvden den Gewalt de af dennem hafde, at Vdstaae, och huer udj Landet diß bedere udj feide tid Kunde formaa at Contribuere af penge, och fetalige, Som til den store Antagne och Geworbene Armades Vnderholding Kunde brugis. thi det bedere at were, Naar Leigligheden udj tiden tagiß udj Vgt, at mæde fienden, Vdj Marchen, Eller udj hans Egene Lande at føre Krigen, end Lade folchen Lege udj Guarnison Landet til Vdeleggelße, och finden til diß mindre Afbrech betrachtendiß at en huer for hustru og børn³⁴⁾, Landzen³⁵⁾ friheed throligen end³⁶⁾ de fremmede Sig schulle Lade befinde, Naar de ichon Exerceret blef. Forwentendiß herpaa af hans Kongl. Mai' Et Naad. och milt Vjensuar, Dett Gud Allermegtigste, med Et lochfallig, Kongelige Regiment och

²⁹⁾ Tilfei: dett. ³⁰⁾ deest. ³¹⁾ brugis. ³²⁾ Rytterij. ³³⁾ Ind-
 quarterede. ³⁴⁾ Tilfei: och. ³⁵⁾ Landzenz. ³⁶⁾ med.

Enig welfart Guindelig wil belønne, Wdi huis høye och Guddommelig Protection hans Kongl. Mai' Dffuer Anuordis Datum Kjøbenhavns den 19 Augusty³⁷⁾ Anno 1645.

2.

Borgeschabitt Svar Paa nogelle Aff Adellens forslag 1645.

(Afskrift i Rostgaard Ato 73. Univ. Bibl.).

(Afskriften er meget sjudstet ligesom den meddeelte Afskrift under Bilag 1).

1.

Som Nogelle Aff Adellen paa deris egne och Andre deris Standz Wegene Erbøeder Sig den 18: Augusty, aff huer thonde hartorn Wdj Jylland Att Wille Wdtgiffue, Thue march, Mens Wdj Sielland och syen fire march, och der for Wden halff Rente de oppeberger, aff Wdtstaaendis penge Att Wille Wdtgiffue, Som Kong: Maitz: dennem Raadigste Wille bewillege nogelle puncter, Som de Wdj alle Stendernis Raffn. for H: Ko: Ma: Bunderdanigste schal haffue Laditt Andrage Huileket thill høegbe^c H: Ko: Ma: wdi Woris eller Riobstendernis Raffn, Att Lade offuerlessuere, Wy ey haffuer contenterit, Saa Thuißler wy Ingenlunde, Att de goede Welb: Mend, Adellen, Joe Christeligen betrachter, At den gandsche Krigs armada thill alle Stendernis, Desention Joe haffuer Werit Andtagen och Bunderholdett, och de goede Mend baade Wed deris egidt Arffuegoedz, och forlenninger haffuer Mesten dett gandsche Land Jude, och der aff Nyder den beste och Sterste Intade (dog de goede herrer, Danmarkis høegwise Raad Bmeent, Som nochsom meriterer, for deris store Bmage och besuerringh, huis de der aff Nyder och bekommer) Att der fore Wdj saabande thilselde, Naar Rigenis och deris egidt Welfert, huor Wdj de Med privilegier och formuffue høegit participerer, skall och boer conserveris, da och saa pro quota

³⁷⁾ 21 Augusty.

giøre thilleg, Som for Gud och Woris Naadigste herre och Konge kunde Vere forsuarligt, och de Wide med en goed Sambwittigheedt Att kunde Erholde, Thy der aff kommer dett at Landit Undergaar, at de der best och størst formuffue haffuer, och best kunde Vdstaac Thyugen Siuffuis paa den Suage och Magrsen forarmede Medsteen deell Att Wille Indwende, och der Vdtoffuer, ick Riget, den Vdwtortis fiende haffue kundit giortt Moedtsland, Som Noedtorfften och fornoedenhed Vdtkreffuede, betenkendis Vmueligt er, En standz folk. som Borgeschabidt, huilcke der er dend Mindste Part aff Rigens Indwannerre, Ingenlunde kunde, eller medt nogen Billigheedt boer Soldateschen alle Att Underholde och besolde, Aller Underdanigste der fore forhaabendis At Kon: Ma: Som Woris Naadigste herre, der aff Gud er forordnet At Redde de fattige betrengde, om Nogen dennem Vbillig Wille besuere, Joe haffuer it Christeligt Indseende, Att en huer standz folk, effter formuen, Wilkaar og Leigliigheedt her Wdj pro quota, Saa huer der gebøer Rest, Vdtboer haffuer, maa dett som hannem for Gud, och Werden thilberettiget er, forhielpis,

2:

Effter som Widere aff de goede Welb: mend, den 20: Augusty bleff foregiffuit, som de Erachtit gaffnligt At Vere, Att sette Landitt i goed postur, Medt denne Erbøede aff 400 thender hartt forn, Som er 20000: Rdalr: formuffue, Een hest offuer Ordinarie Kostieniste, Saa Well aff Cronens, som Adellens At Wille Vdtgiffue, Som schulle Vere thill en huer provintzers Desention i Krigsthid, At samme Rytter schulle Indgiffuis en Gaard, huor aff hand samme hest, schulle holde, Wdj steeden for Langilledt, huilcke Landgillde de bønder som bemelte 400: thender hartforn, kunde beløbe Kongen och hofsbunden Igen schulle Erstadte, Begerer Att Wide, huad Borgge-

schabitt der Imoed Will giøre huor thill Suariff, endog Adellen her Bedt Indtet Affgaaer, Men henleggiff paa den fattige Bunde, Saa Erbyder Borgerschabitt sig, dog der Imoed om de for Indquartering maa bliffue forschaanidt, Naar Indquarterings Endeligen for Marsagiff, Att Schulle schee, Att bonderne effter advinant med Tilleggh Wdj deriff Underholdningh maa participere, Som i forige Krigs tider scheedt er, aff Riobstederne effter advinant, thogange saa mange Rytterij thill provintzens dissention Att Vdgiøre och Underholde Lige som deriff Gaarde och Eigendomb Wdj huer bye Tarseridt fore, Item thill Armeens Underholdnigh Wdj alle Wdtgiffter, der aff lige saa megit Indlegge, som Adellen aff deriff Jordegodz 50: Rdalr: aff Borgerschabens Eigendomb, Som dog er icke Vden losørre, Imoedt en thonde hart korn bliffue beregenit Att Wille Wdtlegge (den ordinarie Kosttieniste Undertagen) Thi huiff Borgerniff Trafique handell och brug Anlanger, Giffuer de Serdeliff thill Kongen och Cronnen Thold och accisse Aff,

3:

Arbeyde paa festninger Att giøre, Erbyder Adellen dennem Att Lade derriff tienere Tellige med Cronens Arbeyde, med betenkende, Att de aff 100: thonder harttkorn, 5000: Rdalr: Wilde holde en Maanidt En Maanidt Att Arbeyde huert Aar, saa sambtochker Borgerschabitt, som ey i bestninger (Fæstninger) boer 5000: Rdalr: deriff Eigendomb ere Worderit fore Lige Wed Adellen Att Wille en Maanidt Vdtgiøre, och Lige saa Lenge paa Arbeydet Wdj huer provintz holde,

4:

Adellens Erbydelse aff huer thonde hart korn, som thill 50: Rdalr: Att schatte, och Wdj Landkisten at Wille Marlig

Bdtlegge — 6 schelling, Der Imoed Ehrbyder Borgerſchabitt
 aff deris Eigendomb, effter den Thart der ere paa giort pro
 Quota, Lige ſaa megit Marligen Att Wille Indlegge paa de
 Wilkaar, Att en aff deris ſtand, Saa Well maa haſſue Laaß
 och foruarringh, Der thill ſom Andre Steender, och maa Wide
 huor thill de bliſſuer Andwendt, forhaabendis deris Under-
 danigſte Willigheedt Imoed deris Allernaadigſte herre och
 Konge, Sambt ſeederne Landit Lige Widt Adellens, Joe deraff
 ſeeß, och fornemmis, Vauſcet de J Andre Maader med Skat-
 terne, och Anden Thynge, for Vden Marligen effter formuſſuen,
 Sig ey Wille Vndrage, Datum Kiobenhavn den ~ Auguſty
 Anno 1645.
